

การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

Gender and Sexuality Discourse Analysis In Secondary School's Thai Textbooks

จิราพัชร ใจเที่ยงธรรม

Jeerapat Jaithiangtham

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอการวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศสภาพ” และ “เพศวิถี” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 หลักสูตร พ.ศ. 2551 โดยวิเคราะห์เนื้อหาบทประพันธ์ซึ่งแต่งขึ้นใหม่ เพื่อศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรม ด้วยฐานแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ ที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” ผลการศึกษาพบว่าแม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่วาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนชุดนี้ก็ยังคงผลิตซ้ำวาทกรรมในกรอบจารีตไทยซึ่งประกอบสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย และแนวคิดยุควิฤตต่อเถียน ซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิง และหญิงถูกควบคุมเพศสภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย ส่วนบทบาททางเพศสภาพและภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวังพบว่าหญิงต้องเป็นกุลสตรี ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นปลูกฝังวาทกรรมนี้แก่พลเมืองไทย นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษายังปรากฏวาทกรรมเพศวิถีแบบต่างเพศเท่านั้น

คำสำคัญ: เพศสภาพ เพศวิถี วาทกรรม หนังสือเรียน ฟูโกต์

Abstract

This thesis focuses on gender and sexuality discourse analysis in “Wiwitthaphasa”, the textbooks in Thai subject for secondary school 1-3 of the basic education core curriculum B.E. 2551, by textual analysis to research discourse construction that is based on Michel Foucault’s theory; “Knowledge is power”. Although “Wiwitthaphasa” textbooks contain newly written texts with the plots, scenes and some characters’ paradigm reflecting the globalization, this research found that Thai traditional “male has power over female, and female’s gender and sexuality are more controlled than male’s” concepts in gender and sexuality influenced by Patriarchy and Victorian value are reproduced. Besides, the discourses of “gentlemanly male and ladylike female” ideology strongly promoted to Thai people by Prime Minister Field Marshal Plaek Pibulsongkram are also reproduced in “Wiwitthaphasa” textbooks. Furthermore, only heterosexuality is acknowledged in “Wiwitthaphasa” textbooks, while homosexuality is ignored.

Keyword: gender, sexuality, discourse, textbook, Foucault

เมื่อเอ่ยถึงเรื่อง “เพศ” คนทั่วไปอาจทำท่ารังเกียจและมองว่าเป็นประเด็นที่ไม่สมควรพูดที่สุด ทั้งที่จริงๆ แล้ว เรื่องเพศถือเป็นเรื่องสามัญประจำบ้านที่ทุกคนล้วนต้องเรียนรู้ เผชิญหน้าและผ่านประสบการณ์ทั้งสิ้น อีกทั้งเรื่องเพศนั้นไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เรื่องเพศทางกายภาพ (Sex) หรือกิจกรรมทางเพศ (sexual intercourse) หากแต่ยังมีความหมายรวมถึงมุมมอง ทักษะคติ และค่านิยมเรื่องเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม (Social Construction) ซึ่งคนในสังคมมีอยู่แตกต่างกันหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันก็มีความสับสนไหลไปตามยุคสมัย ตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นเรื่องเพศในที่นี้จึงมีความหมายกว้างในมิติทางสังคมอันประกอบไปด้วย “เพศสภาพ (Gender)” หรือความเป็นหญิง-ความเป็นชาย และ “เพศวิถี (Sexuality)” ซึ่งหมายรวมถึงอัตลักษณ์ทางเพศ หรือสำนึกในความเป็นตัวตนและการแสดงออกถึงความเป็นคนเพศใดเพศหนึ่ง ความโน้มเอียงที่จะมีคู่เป็นคนเพศใดเพศหนึ่ง ทั้งในมิติของความรู้สึกเสน่หาผูกพันและการมีเพศสัมพันธ์ (วรารักษ์ แซ่มสนิท, 2551, น. 77)

แม้ว่าเรื่องเพศในมุมมองของคนทั่วไปจะเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ไม่ควรถูกกล่าวถึงหรือพูดถึงอย่างโจ่งแจ้งในสังคมที่สาธารณะ หากแต่แท้จริงแล้วเรื่องเพศกลับเป็นเรื่องทางสังคม และมีการควบคุมแนวคิดและการแสดงออกเรื่องเพศผ่านสถาบันทางสังคมของไทย โดยมีวัฒนธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นเครื่องมือในการควบคุม ดังที่ สุชาดา ทวีสิทธิ์ นายกสมาคมเพศวิถีศึกษา กล่าวว่า

การที่สังคมไทยทำให้การพูดคุยเรื่องเพศในที่สาธารณะเป็นเรื่องต้องห้าม . . . ทำให้การพูดคุยและการแสดงออกเรื่องเพศถูกขีดเส้นให้ทำได้ในพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น วิธีคิดแบบนี้เปิดช่องให้คนในสังคมไทยนำเรื่องเพศไปผูกโยงกับศีลธรรม จริยธรรม (“สาธารณะ รัฐ เช็กซ์ เพศวิถียุค ‘นายกฯหญิง’”, 2556, ย่อหน้า ที่ 3-4)

นอกจากนี้ วราภรณ์ แซ่มสนิท (2551, น.77) ยังได้กล่าวไว้ว่า “เพศวิถีไม่ได้เป็นแค่เรื่องส่วนตัว แต่ยังสัมพันธ์อย่างเป็นพลวัตกับระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สถาบันทางสังคมและการเมืองกำหนดและยึดถือ” โดยวราภรณ์ ได้อ้างถึงแนวคิดของ Gayle Rubin ซึ่งเสนอว่า สังคมได้สร้างลำดับชั้นที่กำหนดให้พฤติกรรมทางเพศแบบต่างๆ มีคุณค่าสูงต่ำไม่เท่ากัน (a hierarchical system of sexual value) ตัวอย่างเช่น เพศสัมพันธ์ของคู่รักต่างเพศในกรอบของการแต่งงาน และการมีบุตร ถือว่าเป็นเพศสัมพันธ์ที่มีคุณค่าสูงสุด เพราะเชื่อกันว่านี่คือพฤติกรรมทางเพศที่เป็นปกติ เป็นธรรมชาติและถูกต้องดีงาม ขณะที่ความสัมพันธ์หรือการกระทำทางเพศแบบอื่นๆ ที่อยู่นอกกรอบนี้มักถูกมองว่าไม่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม หรือผิดธรรมชาติ ผิดปกติ และถูกจัดลำดับชั้นทางคุณค่าให้อยู่ต่ำลดหล่นลงไป ยิ่งไปกว่านั้นการกำหนดลำดับชั้นของคุณค่าทางจริยธรรมให้กับความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมทางเพศแบบต่างๆ ยังได้รับการตอกย้ำจากสถาบันอื่นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันที่ผลิตความรู้ทางการแพทย์และจิตเวช ศาสนา กฎหมาย ครอบครัว สื่อมวลชน องค์กรทางเศรษฐกิจที่กุมโอกาสการจ้างงาน และอาจรวมถึงสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่มีหน้าที่ให้บริการทางสังคมด้วย (Rubin, 1999, pp. 158-160, 165-169, อ้างถึงใน วราภรณ์ แซ่มสนิท, 2551, น. 79-80)

จะเห็นได้ว่า การกำหนดลำดับชั้นของคุณค่าทางจริยธรรมให้กับความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมทางเพศว่าความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายเท่านั้นที่ต้องการและดีงาม ประกอบกับการตอกย้ำจากสถาบันทางสังคมส่งผลเป็นอย่างมากต่อแนวคิดและวิถีปฏิบัติเรื่องเพศของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาที่มีอำนาจในส่งต่อองค์ความรู้และกระบวนทัศน์ในระบบการเรียนการสอน ซึ่งแฝงฝังประเด็นเรื่องเพศจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งผ่าน โดยกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการควบคุมทางสังคมผ่านวาทกรรมแห่งองค์ความรู้เช่นนี้ก็คือ นักเรียน โดยเฉพาะนักเรียนหญิงที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของการควบคุมทางสังคม ซึ่งยึดมั่นในวัฒนธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมของไทยแต่โบราณอย่างเข้มข้นนั่นเอง ดังที่วราภรณ์ (2551, น. 81) กล่าวว่า

ความคิดที่ว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ควรถูกพูดถึง
อย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาในพื้นที่สาธารณะยังเอื้อต่อการที่เรื่อง
เพศจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสังคมสำหรับคน
บางกลุ่ม ที่เห็นได้ชัดได้แก่เยาวชน (โดยเฉพาะเยาวชนหญิง) ผู้หญิง
โสด คนที่มีความสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน และคนข้ามเพศ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้วาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนจึงกล่าว
ถึงเพียงผู้หญิงกับผู้ชาย และความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในทางกลับกันหาก
กล่าวถึงการแสดงออกทางเพศที่ไม่ตรงกับเพศสรีระ หรือความสัมพันธ์ระหว่าง
เพศเดียวกันจะถูกกล่าวถึงในเชิงลบว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

กระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมเรื่องเพศผ่านองค์ความรู้ ในหนังสือเรียนไทย

การถ่ายทอดวาทกรรม หรือองค์ความรู้ในระบบการศึกษานั้นสามารถ
ส่งผ่าน 2 ปัจจัย ปัจจัยแรกคือตัวบุคคลซึ่งก็คือครูอาจารย์ และปัจจัยที่สองคือตัว
บทซึ่งก็คือหนังสือเรียน แน่นนอนว่าการถ่ายทอดวาทกรรมผ่านองค์ความรู้ในระบบ
การศึกษามี “อำนาจ” ในการควบคุมวิถีคิดและปฏิบัติของผู้เรียน ดังทฤษฎีของ
มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งกล่าวว่า

อำนาจ (power) กับความรู้ (knowledge) มีความ
เชื่อมโยง สัมพันธ์ และพึ่งพิงกันอย่างแนบแน่น ซึ่งปรากฏ
ให้เห็นในลักษณะของการสร้างความสามารถและกิจกรรม
รูปแบบใหม่ๆ ให้กับปัจเจกบุคคล เป็นร่างกายที่เชื่อและ
อยู่ในอวาท (docile bodies) ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยการสร้างวินัย
ในชีวิตประจำวัน หรือปฏิบัติการเรื่องเพศที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ
รวมถึงอัตลักษณ์ที่ถูกผลิตโดยผ่านวาทกรรมใหม่ๆ ในเรื่องเพศ
ล้วนแสดงให้เห็นผลที่เกิดจากการใช้อำนาจ (มฤตดี ลาพิมล,
พิมพ์วิทย์ บุญมงคล, ศรีนยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หนาใหญ่
และ รณภูมิ สามัคคีคารมย์, 2551, น. 10)

นอกจากนี้วาทกรรมที่ถูกสร้างและถ่ายทอดผ่านการศึกษายังมีภาคปฏิบัติที่ดำเนินไปในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันได้แก่ ขนบธรรมเนียม จารีตปฏิบัติ ความคิดความเชื่อ ระบบคุณค่า และสถาบันต่างๆ มาเป็นเครื่องมือในการกำหนด ตอกย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมดังกล่าวให้ดำรงอยู่ในสังคม และเป็นที่ยอมรับในวงกว้างกลายเป็นวาทกรรมกระแสหลัก จนทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเข้าใจ เชื่อตาม ยอมรับและเข้าใจว่า ความรู้เรื่องดังกล่าวเป็นความจริงแท้ตามธรรมชาติ ไม่ได้สถาปนาขึ้นแต่อย่างใด (ปราบดา ประภาสิริ, 2548, อ้างถึงใน มลฤดี ลาพิมล และคณะ, 2551, น. 9)

ดังนั้นการศึกษาถึงการควบคุมเรื่องเพศของนักเรียน ผ่านวาทกรรมในระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านเครื่องมือซึ่งก็คือ “หนังสือเรียน” จึงมีความซับซ้อนและน่าสนใจที่ความแยบยลของการประกอบสร้างวาทกรรม แนวคิด หรือ ค่านิยมต่างๆ ซึ่งถูกผูกติดอยู่กับคุณค่าของวัฒนธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมอันดีงามของไทยที่มีมาแต่เดิมนั่นเอง

นิธิเอียวศรีวงศ์(2534, น. 144)ได้กล่าวถึงอำนาจของหนังสือเรียนในการสร้างชาติผ่านการศึกษาไว้ว่าแม้ว่าในปัจจุบันผู้เขียนและผู้ตรวจตำราเรียนไม่ได้เป็นบุคคลสำคัญในการวางนโยบายของประเทศขนาดที่เทียบได้กับสมเด็จพระยาฯ สมัยนั้น แต่ทัศนคติที่เห็นตำราเรียนเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของนักเรียน ทำให้มีความพยายามจะ “ตกแต่งนิสัยใจคอ” ของนักเรียนด้วยตำราเรียนกันอย่างมาก ดังจะเห็นได้ทั้งจากแง่ความกว้างขวางของ “วิทยาการ” ที่บรรจุไว้ในแบบเรียน และการสร้างแบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อันรวมถึงสำนึกถึงชุมชนที่เรียกว่าชาติด้วย

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ชัดว่าสิ่งสำคัญที่แฝงอยู่ในหนังสือเรียนก็คือ แบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างเยาวชนพลเมืองของชาติให้มีทัศนคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับทฤษฎีของมิเชล พูโกต์ ที่ว่า ความรู้คือการ สร้างอำนาจเพื่อกล่อมเกลาคคนในสังคม ดังนั้นทุกองค์ความรู้จึงถูกก่อร่างสร้างขึ้น จากผู้มีอำนาจทางสังคมที่ต้องการก่อรูปสมาชิกในสังคมโดยเฉพาะเยาวชนให้อยู่ ในกรอบที่พึงประสงค์หรือที่ควรจะเป็น ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนวิชาใดๆ ต่างมีชุดวาทกรรมที่มุ่งผลิตซ้ำวัฒนธรรม ค่านิยม และจารีตประเพณีของไทยแต่เดิมไว้เพื่อคงความเป็นชาติ และหากพิจารณา เฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาภาษาไทย จะเห็นได้ว่าสิ่งที่มุ่งให้เรียนรู้คือ นักเรียน จะได้อ่านบทประพันธ์มากมายที่ได้รับการคัดเลือกมาตีพิมพ์ในหนังสือเรียน ทั้ง วรรณคดีไทยโบราณที่ได้รับการเชิดชูทางวรรณศิลป์ และบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นมา ใหม่ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือกล่อมเกลายาวชน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมยุคใด ล้วนแต่มีฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคมประเภทหนึ่ง และทำหน้าที่ยึมนโน ทศน์สำเร็จรูปของปรากฏการณ์ใดๆ ก็ตามให้แก่ นักเรียน ในขณะที่เดียวกันก็เป็น ปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ อันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538) วรรณกรรมต่างๆ เหล่านี้จึงทำหน้าที่ทั้งสะท้อนและส่งต่อวาท กรรม ทัศนคติ และค่านิยมของคนในสังคมจากยุคหนึ่งไปอีกยุคหนึ่งได้ โดยเฉพาะ ในประเด็นเรื่องเพศนั้นมีรากฐานมาจากสังคมแบบปิตาธิปไตยซึ่งเพศชายมีอำนาจ เหนือเพศหญิง ตัวอย่างเช่น ในวรรณคดีไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผน การที่นางวันทอง มีสองผัวคือ ขุนช้างและขุนแผนนั้นเป็นเรื่องอภัยยศ แต่การที่ขุนแผน “ได้” ผู้หญิง หลายคน กลับเป็นที่น่านับถือจนถึงขั้นมีผู้คนนำพระเครื่องขุนแผนมาบูชา เพื่อให้ เป็นที่หมายปองของผู้หญิงหลายคน ด้วยความเชื่อที่ว่ามีอิทธิฤทธิ์ในเชิงเพิ่มเสน่ห์ ให้กับผู้ชายดังที่ คำ ผกา (2554, น. 238) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “วันทองเลือก ผัว” ในขณะที่แนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครในเรื่อง เสภาขุนช้างขุนแผนมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ของคน ไทยสังคมไทย โดยเฉพาะตัวเอกคือขุนแผนนั้นถือเป็นแบบอย่างผู้ชายในอุดมคติ

ของคนไทยจำนวนไม่น้อย (จิรณัทย์ วิมุตติสุข, 2548, น. 69) เหล่านี้คืออคติทางเพศที่แฝงฝังอยู่ในวรรณกรรม ซึ่งนักเรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่สนใจใคร่รู้เรื่องเพศต้องเรียน ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันจะลดทอนความเข้มข้นของความเลื่อมล้ำระหว่างอำนาจของเพศชาย และเพศหญิงลง โดยเปิดพื้นที่ของเพศหญิงมากขึ้น แต่กรอบความคิดหลักๆ อย่างในแง่บทบาทตามเพศ คุณลักษณะตามเพศ หรือเรื่องอุดมการณ์ “รักนวลสงวนตัว” ของเพศหญิงก็ยังแข็งแรงอยู่ และแฝงอยู่ในบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อให้นักเรียนได้อ่านในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวิวิธภาษานั้นเอง ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534, น. 163) ได้กล่าวถึง ปรากฏภาพของการผลิตซ้ำวาทกรรมแม่ยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปแล้วว่า

หากถือว่าโครงสร้างทางสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่งๆ ความสับสนเนื่องคงทนของโครงสร้างสังคมไทยก็เกิดขึ้นได้ เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียน เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรม อันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมดังความหวังของแบบเรียนตราบเท่าที่วาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรรโลงไว้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่าเหตุใดวาทกรรมหลักที่ว่า “กุลสตรี” และ “รักนวลสงวนตัว” ในระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ และซึ่งก่อร่างสร้างรูปเป็นวัฒนธรรมและจารีตไทยที่ดีงาม หรือวาทกรรมรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งผู้หญิงมีสถานะเป็น “มารดา/ดอกไม้ของชาติ” และเป็น “ผู้หญิงสมัยใหม่” ที่มีความรู้ เก่งกาจทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน (สรณัฐ ไตลังคะ, 2554, น. 272-274) จึงยังคงแฝงฝังอยู่ในหนังสือเรียนยุคปัจจุบัน แม้ว่าฉากโครงเรื่อง หรือการใช้ภาษา จะมีความพยายามสร้างให้ทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งปัจเจกชนทุกคนมีเสรีทางความคิดแล้วก็ตาม นั่นเพราะในหนังสือเรียนยังคงมีชุด

วาทกรรมที่ต้องการให้ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำในระบบการศึกษาภาค
บังคับนั่นเอง

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุด “วิวิธภาษา” ถูกผลิตออกมาเพื่อใช้สำหรับ
การเรียนการสอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เท่านั้น โดยเริ่มใช้ครั้งแรกในหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นการปรับปรุงหลักสูตรการ
ศึกษาครั้งใหญ่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) ต่อมาได้รับการปรับปรุงอีกครั้งใน
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ใน
ปัจจุบัน โดยนำบทเรียนเดิมออกไป 1 บท และเพิ่มบทเรียนใหม่มา 3 บท แล้วจัด
เรียงเนื้อหาบทเรียนใหม่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 2551) จะเห็นได้ว่า
บทเรียนแทบทั้งหมดที่มีในหลักสูตรปัจจุบันนั้นเป็นบทเรียนที่อยู่ในหลักสูตรแกน
กลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แสดงให้เห็นถึงการผลิตซ้ำความรู้หรือ
อุดมการณ์ดั้งเดิมที่เคยมีมา แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้วก็ตาม นอกจากนี้
หนังสือเรียนวิวิธภาษามีความแตกต่างจากหนังสือเรียนชุดอื่นๆ ของช่วงชั้น
เรียนอื่นๆ คือ เนื้อเรื่องของทุกบทเรียนเป็นบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อตีพิมพ์
ลงในหนังสือเรียนวิวิธภาษาโดยเฉพาะ แม้ว่าในบางบทเรียนจะนำเนื้อหาหรือ
บทร้อยกรองมาจากวรรณคดีหรือบทประพันธ์ที่มีอยู่เดิมและได้รับการยกย่องว่า
ทรงคุณค่าทางภาษาหรือแนวคิด บทประพันธ์ที่ได้แต่งขึ้นใหม่นั้นมีลักษณะเป็น
ตอนสั้นๆ จำนวน 14 ตอนต่อหนึ่งชั้นเรียน รวมทั้ง 3 ชั้นเรียนมีทั้งสิ้น 42 ตอน
คณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิวิธภาษาได้ระบุจุดประสงค์ของการคัดสรรบท
ประพันธ์ไว้ในหัวข้อ “แนวการใช้หนังสือเรียน” ของหนังสือเรียนทั้ง 3 เล่ม ว่า

วัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาไทยจากการอ่าน
เรื่องที่มีลักษณะต่างๆ กัน ได้อ่านภาษาสำนวนต่างๆ...นอกจาก
ความรู้เรื่องภาษาโดยตรงแล้ว ผู้เรียนยังจะได้รับความรู้จากสาระ
และข้อคิดในเรื่องที่อ่านด้วย เรื่องที่คัดมาเพื่อเสนอสาระและ
แสดงตัวอย่างการใช้ภาษาได้พิจารณาแล้วว่า เหมาะสมกับวัยของ
ผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, 2556)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บทประพันธ์ที่บรรจุในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุดนี้ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนแล้วว่าเหมาะสมแล้วกับวัยของผู้เรียน โดยเนื้อหานั้นมุ่งนำเสนอศีลธรรมจรรยา ภาพลักษณ์ และวิถีปฏิบัติที่ “พึงเป็น” หรือ “พึงกระทำตามอุดมคติแบบอนุรักษ์นิยมไทย” ซึ่งหนังสือเรียน บทประพันธ์ทั้ง 42 ตอน มีรายชื่อดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อตีพิมพ์ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวิธภาษาศันมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

ม. 1	ม. 2	ม.3
ภาษามีพลัง	พูดดีมีเสน่ห์	อะไรๆ ก็ “ไม่เป็นไร”
วิถีสวมความพอเพียง	ออมไว้ใส่ถุงแดง	มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม
เพื่อนกัน	เมื่อแพะกลายเป็นสุนัข	เข้าหาเย็นเฮ
แต่งให้งามตามที่เหมาะ	ลูกผู้ช่วย...ตัวเกือบจริง	เขียนได้ความตามรูปแบบ
รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน	บันทึกท่องโลก	เพลงนี้มีประวัติ
เก็บมาเล่า เอามาคุย	เย็นศิระเพราะพระบริบาล	มหัศจรรย์แห่งมะละกอ
เข้าเมืองตาหลว ต้องหลวตาตาม	พรที่สัมผัสฤทธิ์	รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม
เสียงเพลงกับเสียงกรีด	รีนเริงเพลงรำวง (เดิมคือรำวงวันลอยกระทง)	ที่เรียกว่าก้าวหน้า
เที่ยวท่าเรือ	พอใจให้สุข	กรุงเทพฯ เมื่อร้อยกว่าปี
คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้	ถกประเด็นทำเป็นรายงาน	คิดดีก็ได้บุญ
บ.ก. ที่รัก	ความรับผิดชอบ	ปาร์ตี้บาร์บีคิว
ท่องเว็บเก็บความรู้	โชคดีที่มีภาษาไทย	ความรักโคตรไฟฟ้า
โครงการเดินเขียนเน้นกระบวนการ	วันที่ผมตื่นสาย	คำขวัญโน้มน้าว โน้มนึกคำคม
คำเพราะเสนาะทำนอง	เด็กชายเจ้าปัญญา	ล้นบุญคุณอุ้มชีวิตคิดทดแทน

จากการสำรวจบทประพันธ์ทั้ง 42 ตอน พบว่ามีเนื้อหาที่ทันสมัย และผ่อนปรนให้กับการแสดงออกของวัยรุ่นมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากวรรณคดีไทย แต่บทประพันธ์เหล่านี้ก็ยังคงแฝงด้วยกรอบความคิดเรื่องเพศตามแบบสังคมปิตาธิปไตย ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศที่เพศชายเหนือกว่าเพศหญิง และแบ่งแยกบทบาทตามเพศอย่างชัดเจนโดยที่ให้อิสระและพื้นที่แก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง ซึ่งกรอบความคิดเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดและปลูกฝังแก่นักเรียน ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่ส่วนใหญ่มีอายุ 12-15 ปี อันเป็นวัยที่กำลังสนใจใคร่รู้เรื่องเพศ เพราะช่วงอายุนี้เป็นช่วงวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ในลักษณะที่พร้อมจะมีเพศสัมพันธ์ได้ และเป็นระยะที่มีการพัฒนาทางจิตใจมาจากความเป็นเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ จึงจะเรียนรู้และซึมซับประเด็นเรื่องเพศผ่านบทประพันธ์ที่ได้อ่าน ในหนังสือเรียนได้มาก ซึ่งวาทกรรมต่างๆ ที่อยู่ในบทประพันธ์เหล่านี้นิยมนิยามใช้ในการผลิตซ้ำทัศนคติของสังคมในเรื่องมิติความสัมพันธ์หญิงชายตามแบบสังคมปิตาธิปไตยมากเช่นเดียวกัน

วาทกรรมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยชุดวิวิธภาษาทั้ง 3 เล่ม แบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย
2. บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชาย
3. พื้นที่ในบ้านและนอกบ้าน (Private & Public Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชาย
4. เพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย
5. ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติ (Ideal Womanhood & Manhood)

1. ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย

ภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อ รูปแบบหรือชุดความคิด ไม่ว่าจะเป็นความจริงหรือไม่ใช้ความจริงก็ตาม ซึ่งกำหนดลักษณะของผู้หญิงและผู้ชายที่พบเห็นได้ทั่วไป¹ (Blair, 2007, p. 10) การศึกษาของ Heilbrun (1981) ในหนังสือ Human Sex-Role Behavior เรื่องการรับรู้ถึงคุณลักษณะของผู้หญิงและผู้ชาย โดยระบุความเป็นหญิงและความเป็นชาย ซึ่งแตกต่างกันตามเพศสภาพดังต่อไปนี้

พฤติกรรมที่ค่อนข้างไปในลักษณะของผู้ชาย ซึ่งแสดงถึงพ่อที่มีความเป็นชาย (ลักษณะของความเป็นชาย) ได้แก่ ก้าวร้าว หยิ่งหย่อง กล้าแสดงออก ถือดี เป็นที่พึ่งพา ไวใจได้ เยาะเย้ย รอบคอบ มีอำนาจเหนือกว่า กล้าได้กล้าเสีย หนักแน่น เด็ดเดี่ยว มองการณ์ไกล ตรงไปตรงมา ดุติ ดื้อ ขยัน อุตสาหะ หลีกแหลม สร้างสรรค์ เข้มแข็ง มักฉกฉวยโอกาส พุดขวานผ่าซาก มั่นใจในตนเอง หัวไว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้มงวด แข็งแกร่ง ทรนทน แข็งแรง อาฆาตพยาบาท

พฤติกรรมที่ค่อนข้างไปในลักษณะของผู้หญิง ซึ่งแสดงถึงแม่ที่มีความเป็นหญิง (ลักษณะของความเป็นหญิง) ได้แก่ เห็นคุณค่า คำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น สมถะ ให้ความร่วมมือด้วยดี ต้องพึ่งพาผู้อื่น ถืออารมณ์เป็นใหญ่ ถูกปลุกปั่นได้ง่าย ซักลัว อ่อนแอ เอาแน่เอานอนไม่ได้ ให้อภัย เป็นมิตร เหลาะแหละ มักช่วยเหลือผู้อื่น ร่าเริง ถ่อมตัว มักยกย่องผู้อื่น รู้สึกอ่อนไหวง่าย มักแสดงความรู้สึกอ่อนไหวทางอารมณ์ จริงใจ วาง่าย ช่างเห็นอกเห็นใจ ช่างพูดช่างคุย ซื่อสัตย์ อบอุ่น ช่างวิตกกังวล

1 แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Gender stereotypes are the beliefs, mental templates, or patterns, whether factual or otherwise, that define the typical characteristics of women and men.”

Behavior more characteristic of males identified with masculine fathers (masculine items)	Behavior more characteristic of females identified with feminine mothers (feminine items)
Aggressive	Appreciative
Arrogant	Considerate
Assertive	Contented
Conceited	Cooperative
Confident	Dependent
Cynical	Emotional
Deliberate	Excitable
Dominant	fearful
Enterprising	Feminine
Forceful	fickle
Foresighted	Forgiving
Frank	Friendly
Handsome	Frivolous
Hard-headed	helpful
Industrious	jolly
Ingenious	modest
Inventive	Praising
Masculine	Sensitive
Opportunistic	Sentimental
Outspoken	sincere
self-confident	Submissive
Sharp-witted	Sympathetic
Shared	Talkative
Stern	timid
Strong	warm
Tough	Worrying
Vindictive	

ภาพที่ 1 การรับรู้ถึงความเป็นชายและความเป็นหญิงจากการศึกษาของ Heilbrun. จาก Human Sex-Role Behavior, โดย Heilbrun, A. B., 1981, New York: Pergamon Press.

จากการสำรวจหนังสือเรียนวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน พบว่าวาทกรรมภาพเหมารวมด้านเพศสภาพของผู้หญิงถูกนำเสนอมากกว่าภาพเหมารวมของผู้ชาย โดยประเด็นที่นำเสนอภาพเหมารวมของผู้หญิงก็มีมากกว่า ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงกับความอ่อนแอ บอบบาง ต้องได้รับการดูแลทะนุถนอมจากผู้ชาย ผู้หญิงกับการใช้อารมณ์เป็นหลัก ผู้หญิงกับการทำงานที่ละเอียด ผู้หญิงกับการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ซึ่งภาพเหมารวมเหล่านี้คือ “ความเป็นหญิง (Femininity)” ที่หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอ ในขณะที่ภาพเหมารวมของผู้ชายจะถูกนำเสนอในปริมาณที่น้อยกว่า และประเด็นแคบกว่า เช่น ผู้ชายกับความเป็นสุภาพบุรุษ ศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิ ผู้ชายกับการใช้จ่ายที่ประหยัด คุ่มค่า ผู้ชายกับความมีเหตุผลและมีมุมมองภาพรวม ซึ่งภาพเหมารวมเหล่านี้คือ “ความเป็นชาย (Masculinity)” ที่หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอ เมื่อเทียบกับคุณลักษณะของผู้หญิงและผู้ชายตามการศึกษาของ Heilbrun แล้ว สามารถจัดกลุ่มภาพเหมารวมที่ถูกนำเสนอในหนังสือวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน ได้ดังนี้

1.1 ภาพเหมารวมความเป็นหญิง (Stereotype of Femininity) ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

1.1.1 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ บอบบาง เรียบร้อย ต้องได้รับการดูแลทะนุถนอมจากผู้ชาย และความงามเป็นสิ่งสำคัญที่ผูกติดไว้กับผู้หญิง ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 1 เรื่อง “ภาษามีพลัง” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งได้กล่าวถึงความงามของดอกกลั่นทมกับผู้หญิงว่า “บางคนว่าดอกกลั่นทมมีเสน่ห์ กลีบบาง รูปสวย น่าทะนุถนอม ในขณะที่ลำต้นของกลั่นทมให้ความรู้สึกขมแข็ง . . . สาวๆ ชาวฮาวายชอบเก็บดอกกลั่นทมมาเสียบผมและร้อยเป็นมาลัยคล้องคอ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 2) จะเห็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงดอกไม้และความงามก็มักกล่าวถึงผู้หญิงคู่กัน ดังเช่นดอกกลั่นทมที่มีเสน่ห์ กลีบบาง รูปสวย น่าทะนุถนอม ก็คือสิ่งที่ผู้หญิงถวิลหาและควรคู่กับผู้หญิง ในขณะที่การใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบในบทที่ 8 เรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรีด” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็นำเสนอวาทกรรมผู้หญิงกับความงาม เช่น “น่ารักเหมือนตุ๊กตา” “สวย

ราวกับนางฟ้า” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 112, น. 114) นอกจากนี้ความงามยังเป็นสิ่งสำคัญที่ถูกติดไว้กับผู้หญิง ทำให้พวกเธอต้องดูแลร่างกายของตนเองให้ดูดี ดังเช่นประโยคที่ยกมาในบทที่ 2 เรื่อง “มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ว่า “คุณสวย ดารายอดนิยมตลอดกาลรักษาสุขภาพด้วยสารหายทองเป็นประจำ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556, น. 17) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าร่างกายที่สวยงามเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้หญิง

1.1.2 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงใช้อารมณ์เป็นหลัก ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 10 เรื่อง “คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเมื่อตัวละครเด็กหญิงวรรณภาถูกเด็กชายณัฐพลแย่งขึ้นมาด้วยเหตุผลที่เห็นต่าง เด็กหญิงวรรณภากลับไม่แสดงเหตุผลอื่นโต้แย้งกลับแต่ยืนยันกระต่ายขาเดียวถึงความคิดของเธอเองเท่านั้น ที่ว่า

“โทรศัพท์มือถือมีประโยชน์มาก ทำให้ติดต่อกันได้ตลอดเวลา ติดต่อกันได้ทุกที่ขอเพียงแค่มีสัญญาณไปถึงค่ะ สะดวกกว่าโทรศัพท์สาธารณะ เพราะบางแห่งที่เราไป ก็ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ” ปัทมารีบชิงเสนอความเห็นก่อนใครเพื่อน แต่ถูกณัฐพลแย้งขึ้นทันทีว่า “เดี๋ยวนี้นี่ไหนๆ ก็มีโทรศัพท์สาธารณะทั้งนั้น เธอไปที่ไหนหรือ ถึงไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 131) “หนูว่าโทรศัพท์มือถือมีประโยชน์ค่ะ” วรรณภาตอบอย่างมั่นใจ แต่ไม่แสดงเหตุผลอะไรประกอบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 132)

จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงที่ถูกนำเสนอในแสดงถึงลักษณะภาพเหมารวมที่ว่าผู้หญิงพูดถึงสิ่งต่างๆ มากมายในเชิงที่มีอารมณ์มากกว่าเหตุผล ซึ่งภาพเหมารวมที่หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้นำเสนอลักษณะนี้สอดคล้องกับภาพเหมารวมของ Heilbrun ที่ระบุว่า ผู้หญิงมีลักษณะ “Emotional” นอกจากนี้หนังสือเรียนวิวิธภาษายังได้ผลิตซ้ำภาพเหมารวมของแม่ที่ใช้อารมณ์เป็นหลัก ในบทที่ 10 เรื่อง “คิดดีก็ได้บุญ” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของแม่

ที่เปลี่ยนไปจากปกติเฉพาะในเวลาเตรียมของใส่บาตรว่า

แม่ต้องตื่นแต่เช้ามีดทุกวันเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตร ปรกติแม่จะเป็นคนอะอะไว้วายแต่มีอยู่ขณะเดียวที่ฉันเห็นว่าแม่นิ่งที่สุด ก็คือกระบวนการที่แม่ใส่บาตรทั้งหมด . . . ยามเช้าดูเป็นเวลาที่แม่ใจเย็นกว่ายามเย็น แม่ทำอะไรเรียบง่าย ๆ ซ้ำ ๆ เวลาพูดก็จะเบาเสียง คล้ายกับว่าแม่เกรงใจยามเช้ามากกว่ายามกลางวัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, 2น. 124)

จะเห็นได้ว่าลักษณะนิสัยของแม่ปกติเป็นคนอะอะไว้วาย แต่ในเวลาเตรียมของใส่บาตรกลับมีสภาวะอารมณ์ที่นิ่งสงบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่จะควบคุมสภาวะอารมณ์ของแม่ไม่ให้ไว้วายและนิ่งได้มีเพียงเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น

1.1.3 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงมีความละเอียด ให้ความสำคัญกับรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ดังเช่น เนื้อเรื่องบทที่ 13 เรื่อง “โครงการงานเด่นเขียนเน้นกระบวนการ” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งตัวละครเด็กหญิงชื่อนารีได้แสดงความเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเขียนรายงานโครงการว่า “การเขียนรายงานโครงการนี้น่าจะเป็นการเสนอผลงานเพื่อเผยแพร่ให้คนอื่น ๆ เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ แนวคิด วิธีดำเนินงาน ผลที่ได้รับ ตลอดจนข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับโครงการของเราละ’ นารีเอ๋ยขึ้นบ้าง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 170) และตัวละครเด็กหญิงชื่อรัตนายังส่ายหน้าตอบด้วยว่า

“ใช่ แล้วต้องเขียนให้ครอบคลุมประเด็นสำคัญๆ ทั้งหมดของโครงการด้วย ต้องเขียนไปตามข้อเท็จจริง ให้ตรงตามที่เราได้ทำและคงต้องลำดับการดำเนินงานตามที่ทำกันมาให้ความต่อเนื่องสอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดทั้งโครงการ ทุกคนว่าจริงไหม” รัตนาเอ๋ยขึ้นบ้าง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 170)

และเนื้อความที่ว่า “แล้วต้องไม่ลืม ก่อนส่งงานให้อาจารย์ เราต้องตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา แก้ไขหรือเพิ่มเติมให้ถูกต้องสมบูรณ์ครบถ้วน ตรวจพิสูจน์อักษรก่อนนะ’ รัตนาคนรอบคอบกล่าวเตือน” (กระทรวงศึกษาธิการ,

2554, น. 171) จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงทุกคนล้วนให้ข้อมูลการเขียนรายงานโครงการอย่างละเอียด มีความรอบคอบ และจัดการข้อมูลได้ จึงส่งผลกระทบต่องานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมายซึ่งมีลักษณะที่ต้องใช้ความละเอียดและเป็นงานจิพาคะดังเช่นที่ตัวละครเด็กหญิงนารีได้รับมอบหมายให้จัดการเรื่องการเรียบเรียงรายงานในเนื้อความที่ว่า “‘นารีเฝ้า เรื่องการใช้ภาษาเธอเก่งกว่าใคร เธอช่วยรับไปเรียบเรียงทีนะ’ ตะวันบอก” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 172)

จะเห็นได้ว่า ตัวละครเด็กหญิงทุกคนล้วนให้ข้อมูลการเขียนรายงานโครงการอย่างละเอียด มีความรอบคอบ และจัดการข้อมูลได้ จึงส่งผลกระทบต่องานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมายซึ่งมีลักษณะที่ต้องใช้ความละเอียดและเป็นงานจิพาคะดังจะกล่าวต่อไปในหัวข้อบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงและผู้ชาย

1.1.4 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้หญิงใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือย เห็นได้จากเนื้อเรื่องบทที่ 5 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง “รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน” ซึ่งผู้เขียนบทเรียนได้สร้างให้ตัวละครหลักที่เป็นผู้หญิงวัยกลางคนมีนิสัยฟุ่มเฟือยดังเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

*ความต้องการของข้าพเจ้ามีมากเกินไปและไม่เคยเลย
ที่จะให้ออกาสตนเองรอคอยจนกระทั่งให้น้ำลายไหลเสียก่อน
เพียงเหลือบดูเห็นของที่ชอบใจก็ซื้อโดยแทบจะไม่คิดถึงราคา
ถูกแพง และเมื่อได้มาแล้วเพิ่งได้คิดทีหลังว่าตนเองมิได้ชอบมัน
อย่างแท้จริงเลย ของหลายอย่างจึงนอนจมอยู่กันตู้อย่างไม่มีวัน
ปรารถนาจะหยิบออกมาใช้อีก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554,
น. 66)*

อย่างไรก็ตามผู้เขียนบทเรียนได้สร้างตัวละครอีกฝ่ายหนึ่งที่แม้จะเป็นเด็กแต่มีความคิดไตร่ตรอง รู้จักกอดใจในสิ่งที่อยากได้ก่อนจะซื้อ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อความว่า “หนูคอยให้น้ำลายไหลเสียก่อนถึงจะซื้อ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 66) ด้วยลักษณะนิสัยที่รู้จักประหยัดเช่นนี้ได้รับการยกย่องจากตัวละครหญิงวัยกลางคนว่า “ถ้าโตขึ้นคงจะเป็นหญิงสาวที่มีนิสัยดีงามอย่างยิ่ง และข้าพเจ้า

ก็คงจะไม่มีวันลืมเด็กน้อยคนนี้ได้เลย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 66)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนบทเรียนได้เชื่อมโยงลักษณะนิสัยประหยัด รู้จักคิดก่อนจะซื้อ เข้ากับลักษณะของ “หญิงสาวที่มีนิสัยดีงาม” ซึ่งควรได้รับการชื่นชมจากสังคม แม้เรื่องความประหยัดเป็นประเด็นที่ควรปลูกฝังแก่เยาวชนไม่ว่าจะเพศใดก็ตาม แต่บทเรียนนี้ได้เน้นปลูกฝังที่เยาวชนหญิงซึ่งอนุমানได้ว่ามาจากภาพเหมารวมที่ว่าผู้หญิงใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือยนั่นเอง

1.2 ภาพเหมารวมความเป็นชาย (Stereotype of Masculinity) ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

1.2.1 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้ชายมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นชาย ถูกดูหมิ่นไม่ได้ ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา บทที่ 4 เรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งได้ให้คำนิยามและคุณค่าของคำว่า “ลูกผู้ชาย” ไว้ทั้งในเนื้อเรื่องและส่วนสรุปท้ายบทเรียนว่า “หมายถึงผู้ชายที่มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 45, น. 52) อีกทั้งผู้ชายจะถูกหมิ่นศักดิ์ศรีว่าไม่ใช่ “ลูกผู้ชาย” ไม่ได้ แม้จะไม่ได้ทำความผิด แต่ถ้าถูกกล่าวหาด้วยถ้อยคำลักษณะดูหมิ่นหรือสบประมาทก็จะยอมไม่ได้ ดังเช่นตัวละครเอก “ผม” ในเรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” ซึ่งแม้จะไม่ได้ตั้งใจแกล้งจนเจ้าดาว เพื่อนผู้หญิงจอมแกล้ง ให้ล้ม และเขาก็ปฏิเสธอาจารย์พิเชษฐไปแล้วในตอนแรก แต่เมื่ออาจารย์พูดว่า “ไม่ต้องปฏิเสธเลย ลูกผู้ชายทำผิดแล้วต้องรับผิดชอบ” ผมก็นึกในใจว่า “ก็ได้ครับ ลูกผู้ชายต้องรับผิดชอบ” แล้วตะโกนออกไปเต็มเสียงว่า “ผมผิดครับ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 49) ยิ่งไปกว่านั้นการที่ผมบังเอิญจนเจ้าดาวจนล้มกลับถูกอาจารย์พิเชษฐ์ตัดสินว่าแกล้งเจ้าดาว ด้วยเหตุผลที่ว่า “นั่นเพื่อนผู้หญิงนะ” และ “แค่แกล้งผู้ชายด้วยกันก็ผิดแล้ว นี่ยังแกล้งเพื่อนผู้หญิงอีก อาจารย์เหวิบอกว่าเธอแกล้งดูจดาว ถึงได้ถูกทำโทษ แล้วนี่ระหว่างการทำโทษ ยังแกล้งเขาต่ออีก” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 49) แม้ว่า “ผม” จะช่วยหิ้วปีกเจ้าดาวขึ้นมาแล้ว และตัวเจ้าดาวเองก็ยืนทำ

หน้าพลิกปล้นประหนึ่งว่าไม่เข้าใจสิ่งที่อาจารย์พิเชษฐ์ตัดสิน แต่ “ผม” ก็ไม่ได้
รับการให้อภัยจากอาจารย์พิเชษฐ์และถูกทำโทษหนักกว่าเดิม นี่แสดงให้เห็นถึง
ภาพเหมารวมของผู้ชายที่ต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษ ทะนุถนอมและดูแลผู้หญิง
เมื่อ “ผม” กระทำในสิ่งตรงกันข้ามจึงถูกลงโทษจากอาจารย์พิเชษฐ์นั่นเอง

นอกจากนี้ผู้ชายที่มีความอิจฉาถือว่าไม่มีความเป็นชาย ดังที่ตัวละครเอก
“ผม” ในบทที่ 3 เรื่อง “เพื่อนกัน” ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1 พูดด้วยความชิงชังพฤติกรรมของไอ้แก่ ไก่อของปู่ ว่า

“ผมละหมั่นไส้ไอ้แก่ของปู่จริงๆ...

ผมเคยเปรยๆ กับพ่อว่า

“ผมเกลียดไอ้แก่”

พ่อก็ได้ยินเท่านั้นก็พูดขึ้นว่า

“อิจฉามันละซี”

ผมก็พลอยโกรธพ่อไปอีกคน พ่อพูดกับผมอย่างนั้นได้อย่างไร คนอย่าง
ผมนะหรือจะเอาตัวไปเทียบกับไก่อไปอิจฉาไก่อ ไม่มีทางหรอกพ่อ ยิ่งลูกผู้ชายอย่าง
ผมด้วยแล้ว เพียงแต่ผมหมั่นไส้อยากเตะมันสักป้าบเท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ,
2554, น. 36)

จากตัวอย่างเนื้อความที่ยกมาจะเห็นได้ว่าผู้ชายจำเป็นต้องรักษา “ความ
เป็นชาย” ของตนเองอย่างเคร่งครัด และหากมีการกระทำหรือลักษณะที่ตรงกัน
ข้ามกับ “ความเป็นชาย” ซึ่งสังคมกำหนดไว้ ผู้ชายก็จะรู้สึกว่าคุณหื่นเสียศักดิ์ศรี
ดังเช่นตัวละคร “ผม” ในเรื่อง “ลูกผู้ชาย...ตัวเกือบจริง” และในเรื่อง “เพื่อนกัน”

1.2.2 ภาพเหมารวมที่ว่า ผู้ชายรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด คุ่มค่า และ
คำนึงถึงเหตุผลและมีมุมมองภาพรวมมากกว่าผู้หญิง ดังเช่นในหนังสือเรียน
วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 10 เรื่อง “คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้”
ตัวละครเด็กชายเป็นตัวแทนสอนเรื่องความประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยต่อการมีมือถือ
ไว้ใช้ ดังที่ว่า

“ผมว่าโทรศัพท์มือถือเป็นของฟุ่มเฟือย” ญัฐพลยังต้องการพูดต่อ “ราคาก็แพง แล้วยังค่าโทรศัพท์อีก ต่อให้แต่ละเดือนไม่ใช่โทรออกเลย ก็ต้องเสียเงิน ยิ่งถ้าควบคุมตัวเองไม่ได้ พูดมาก คุยมาก คุยนาน ก็ยังต้องจ่ายเงินมากครับ”

“ใช่ ผมไม่เห็นวัยรุ่นคนไหนมีมือถือไว้โทรศัพท์เลย มาโรงเรียนก็ไม่เห็นจำเป็นต้องมาคุยโทรศัพท์กับใคร อยู่บ้านก็ใช้โทรศัพท์บ้านได้ ส่วนใหญ่เห็นมีเอาไว้อวดกัน มีไว้ถ่ายรูป เล่นเกมกันทั้งนั้น ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นครับ” ญัฐพลรีบเสริม

“ผมเห็นคนมีมือถือใช้ บางครั้งก็มีอันตรายนะครับ ผมเคยดูข่าวมีคนถูกทำร้ายร่างกายเพราะคนร้ายต้องการชิงโทรศัพท์กับมือถือ ยิ่งเป็นเด็กๆ อย่างพวกเราก็ยิ่งอันตรายใหญ่” วัลลภพูดในเชิงลบ

“บางคนมีมือถือแล้วโทรคุยกันทั้งวัน เสียเวลา แทนที่จะใช้เวลาว่างให้ประโยชน์” มนัสให้ความเห็น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 132)

ในขณะที่ตัวละครเด็กหญิงหลายคนคิดในทางตรงกันข้าม ยิ่งแสดงให้เห็นชัดเจนถึงภาพเหมารวมของผู้ชายซึ่งรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด คุ่มค่า และคำนึงถึงเหตุผลและมีมุมมองภาพรวมมากกว่าผู้หญิง

เมื่อเทียบวาทกรรมความเป็นหญิง (Femininity) กับความเป็นชาย (Masculinity) แล้วจะพบว่าวาทกรรมความเป็นหญิงที่ถูกนำเสนอผ่านภาพเหมารวมในบทเรียนต่างๆ มีหลากหลายประเด็น และปริมาณการนำเสนอมากกว่าวาทกรรมความเป็นชาย แต่ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมของเพศสภาพใดก็ล้วนสัมพันธ์กับบทบาททางเพศสภาพ พื้นที่ และภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวังต่อไป

2. บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชาย

บทบาททางเพศสภาพ (Gender Roles) ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรม หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้หญิงและผู้ชายซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความแตกต่างในการรับรู้ของสังคม ซึ่งจะกำหนดว่าผู้หญิงและผู้ชายควรที่จะคิด แสดงออก และรู้สึกอย่างไรตามเพศสรีระของพวกเขา² (Blair, 2007, p. 10)

จากการสำรวจหนังสือเรียนวิวิธภาษาทั้ง 3 ชั้นเรียน พบว่ามีวาทกรรมด้านบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงและผู้ชายแฝงฝังอยู่ในบทเรียนมากที่สุด โดยบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิวิธภาษาได้แก่ หน้าที่รับผิดชอบเรื่องอาหารการกิน ดูแลลูก และทำงานบ้าน หรือหากผู้หญิงทำงานนอกบ้านสร้างรายได้ ก็ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องภายในบ้านเช่นเดิม นอกจากนี้งานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมาย คือเลขานุการ ฝ่ายการจัดการ ผู้ช่วย หรือรองหัวหน้า รองประธาน ส่วนบทบาทหน้าที่ของผู้ชายได้แก่ หน้าที่รับผิดชอบเรื่องทำงานนอกบ้านทั้งที่สร้างรายได้และเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างรายได้ รวมทั้งมีหน้าที่ดูแลผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเป็นบุคคลที่อ่อนแอ ต้องได้รับการปกป้อง นอกจากนี้ยังมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีการทางศาสนา ซึ่งวาทกรรมเกี่ยวกับบทบาททางเพศสภาพนี้ปรากฏชัดเจนมากที่สุดในบทเรียนของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

2.1 บทบาทหน้าที่ของผู้หญิง

2.1.1 ผู้หญิงในฐานะแม่และภรรยา มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องอาหารการกิน ดูแลลูก และทำงานบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ขาดไม่ได้ ดังเช่นแม่ของ “ผม” ในเรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” บทที่ 13 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเนื้อความว่า “ผมมีเวลาเหลือเฟือให้ค่อยๆ สัมผัสรสชาติของอาหาร ฝีมือแม่ผมคงที่... ผมแอบเห็นแม่ยิ้มที่ได้เห็นผมค่อยๆ บรรจงตักข้าวต้มเข้าปากช้าๆ วันนี้แม่ไม่ต้องคอยเตือนให้ระวัง

² แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Gender roles are the socially determined behaviors, tasks, and responsibilities for men & women based on socially perceived differences that define how they should think, act, and feel based on their respective sex.”

ข้าวต้มลูกปากเหมือนเช่นทุกวัน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 186) และ “วันนี้ผมไม่ผูกนาฬิกาที่ข้อมือ และตั้งใจจะไม่มองนาฬิกาที่แขวนบนผนัง คงมีเพียงแม่ที่จะคอยเป็นนาฬิกาปลุกเตือนให้กินข้าวมื้อกลางวันและมื้อเย็น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 188)

2.1.2 ผู้หญิงในฐานะแม่และภรรยาซึ่งทำงานนอกบ้านสร้างรายได้ ยังคงมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องภายในบ้านเช่นเดิม ดังเช่นแม่ของดวงฤทัย ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” บทที่ 2 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เนื้อความที่ว่า

แม่ของดวงฤทัยแต่งงานกับพ่อเมื่อแม่มีอายุได้ ๒๖ ปี แม่เป็นพนักงานบริษัทเล็กๆ แห่งหนึ่งในตัวจังหวัด แม่จะได้รับเงินเดือนไม่น้อย แต่เมื่อแต่งงานแม่ต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านของพ่อ แม่เลือกที่จะลาออกจากบริษัท เพราะคิดว่าถ้าอยู่ที่บ้านนี้ ต้องเดินทางไกล จะไม่มีเวลาดูแลครอบครัว แม่หันมาทำขนมขาย. . .แม่นำรายได้จากการขายขนมเก็บเป็นทุนการศึกษาของลูก ทำให้ดวงฤทัยมั่นใจว่า เธอจะได้เรียนถึงมหาวิทยาลัยอย่างแน่นอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19)

จะเห็นได้ว่า กรณีแม่ของดวงฤทัยนั้นต้องเสียสละความก้าวหน้าในหน้าที่การงานในระบบเศรษฐกิจ เพื่อมาทำงานบ้านและดูแลสมาชิกในครอบครัว ซึ่งถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ผู้เป็นแม่รับผิดชอบบกพร่องไม่ได้ แต่กระนั้นงานหลักนี้ไม่ได้มีมูลค่าหรือสร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัว เทียบไม่ได้งานของผู้ชายซึ่งทำนอกบ้าน ดังนั้นผู้เป็นแม่ที่ดีหรือได้รับการชื่นชมจากสังคมจึงต้องทำงานเสริมที่สร้างรายได้ด้วย ดังเช่นแม่ของดวงฤทัยที่หันมาทำขนมขาย ซึ่งถือเป็นภาระซ้ำซ้อน (Double Burden) กล่าวคือ ต้องทำทั้งงานในบ้านและงานที่สร้างรายได้

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าการณืแม่ของดวงฤทัยจะเป็นกรณีพิเศษที่มีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดเฉพาะครอบครัวนี้แล้วทำให้ต้องมีภาระซ้ำซ้อนดังข้อความข้างต้น แต่ในบทเรียนยังได้ตอกย้ำความเป็นปกติธรรมดาของภาระซ้ำซ้อน ที่ผู้หญิงซึ่งมีครอบครัวแล้วหรือแม่บ้านต้องรับผิดชอบด้วยข้อความที่ว่า “คนที่เป็นผู้ใหญ่จะมีหน้าที่ช่วยงานของชุมชนของเรามากบ้างน้อยบ้างตามความสมัครใจ และตาม

ความถนัด แม่บ้านก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน” (กระทรวง ศึกษาธิการ, ม. 1, 2554, น. 19)

นี้แสดงให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแค่แม่ของดวงฤทัยเท่านั้นที่มีภาระซ้ำซ้อน แต่แม่บ้านคนอื่นๆ ในชุมชนก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเพื่อทำงานในชุมชนด้วย กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization)³ เช่นนี้ทำให้ผู้อ่าน ซึ่งก็คือนักเรียนยอมรับว่าทรมมดังกล่าวไปโดยุษย์

2.1.3 งานที่ผู้หญิงมักได้รับมอบหมาย คือเลขานุการ ฝ่ายการจัดการ ผู้ช่วย หรือรองหัวหน้า รองประธาน ด้วยเหตุที่ภาพเหมารวมของผู้หญิงคือ มีความละเอียด ให้ความสำคัญกับรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ จึงส่งผลต่องานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งปรากฏในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 5 เรื่อง “บันทึกท่องเที่ยวโลก” ในส่วนคำอธิบายท้ายบทเรียนว่า

สมรได้รับมอบหมายให้เป็นเลขานุการของคณะกรรมการ
ชมรมหลายคณะ จนทำให้วิตกว่าจะหลงลืมไม่ได้ไปเข้าร่วม
ประชุมคณะกรรมการชมรมภาษาไทยที่กำหนดให้มีขึ้นในวัน

3 หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ผ่านการคิดและการกระทำซึ่งถูกมองว่าเป็น “ปกติ” และกลายเป็นที่ยอมรับหรือเป็นไปอย่าง “ธรรมชาติ” ในชีวิตประจำวัน แนวคิดกระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) ปรากฏในงานของ มิเชล ฟูโกต์ โดยเฉพาะในหนังสือ Discipline and Punish ซึ่งใช้ในบริบทของอำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power) โดยในความหมายของ ฟูโกต์ กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) สัมพันธ์กับการประกอบสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นอุดมคติ ตัวอย่างเช่น ในทางอุดมคติวิถีปฏิบัติของทหารที่ดีคือ ต้อง ยืน เดินสวนสนาม วันอาทิตย์ เป็นต้น จากนั้นจะมีการให้รางวัลตอบแทนปัจเจกบุคคลที่ปฏิบัติสอดคล้องกับอุดมคติหรือลงโทษปัจเจกบุคคลที่ออกนอกกรอบนอกทางจากวิถีแห่งอุดมคติ นอกจากนี้ ฟูโกต์มองว่า กระบวนการทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (Normalization) เป็นหนึ่งในชุดของกลยุทธ์แห่งการใช้อำนาจในการควบคุมทางสังคมขั้นสูงสุดโดยใช้การบีบบังคับน้อยที่สุด ซึ่งฟูโกต์นิยามว่า “อำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power)” และได้นำมาใช้ในการศึกษาช่วงศตวรรษที่ 19 อย่างกว้างขวางในค่ายทหาร โรงพยาบาล โรงเรียน โรงงาน สำนักงาน และอื่น ๆ และด้วยเหตุนี้ “อำนาจในการทำให้เชื่อ (disciplinary power)” จึงได้กลายมาเป็นลักษณะสำคัญของโครงสร้างทางสังคม ในสังคมสมัยใหม่ (Adams, 1997, p. 106)

ศุกร์ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ที่ห้อง ๓๑๗ ตึก ๒ ห้องวิทยทัศน์

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 77)

เนื้อความข้างต้นแสดงถึงบทบาทหน้าที่ที่ผู้หญิงมักได้รับคือ เลขานุการ ซึ่งสัมพันธ์กับภาพเหมารวมของผู้หญิงที่ว่าผู้หญิงมีความละเอียด นอกจากนี้บทบาทเลขานุการที่เป็นผู้หญิงยังถูกนำเสนอซ้ำในบทที่ 10 เรื่อง “ถกประเด็นทำเป็นรายงาน” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เนื้อเรื่องจำลองการประชุมของนักเรียนในคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของโรงเรียนศึกษาวิทยา โดยองค์ประชุมประกอบด้วยประธาน กรรมการ เลขานุการ และที่ปรึกษา ซึ่งประธานคือนายมารุต สมหวัง ส่วนเลขานุการคือนางสาวฤดี ทรัพย์ยิ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 146) จะเห็นได้ว่าตัวละครเด็กหญิงในเรื่องนี้ได้รับมอบหน้าที่เลขานุการ ซึ่งกลายเป็นภาพเหมารวมต่อไปว่าเลขานุการจะต้องเป็นผู้หญิง ในทางตรงกันข้ามหน้าที่ประธานเป็นของผู้ชาย

2.2 บทบาทหน้าที่ของผู้ชาย

2.2.1 ผู้ชายในฐานะพ่อและสามีมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องทำงานนอกบ้าน ทั้งที่สร้างรายได้ และเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างรายได้ ดังเช่นเนื้อความในหนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 2 เรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” ซึ่งกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพ่อของดวงฤทัยว่า “พ่อใช้จักรยานขี่ไปทำงานและกลับบ้านตรงเวลาทุกวัน ... พ่อของดวงฤทัยมีหน้าที่เป็นประปาชุมชน ถ้าประปาบ้านใดมีปัญหาขัดข้อง พ่อนี้แหละช่วยได้” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19) จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากการทำงานหารายได้ให้ครอบครัว พ่อของดวงฤทัยยังมีหน้าที่เป็นประปาชุมชน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหน้าที่ของแม่ของดวงฤทัยซึ่งกล่าวถึงในหัวข้อที่ 2 ของบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงแล้ว แม่ของดวงฤทัยเองก็มีหน้าที่ในชุมชนเช่นกัน แต่แตกต่างกันตรงที่แม่ของดวงฤทัยมีบทบาทหน้าที่ทั้งงานบ้านซึ่งไม่ได้สร้างรายได้และงานของชมรมแม่บ้าน ในขณะที่พ่อของดวงฤทัยมีบทบาทหน้าที่ในแง่ที่สร้างรายได้ให้ครอบครัว และยังเป็นผู้ช่วยเหลือชุมชน แสดงให้เห็นถึงคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของพ่อที่มากกว่าแม่

นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 13 เรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” มีเนื้อความกล่าวถึงสิ่งที่ “ผม” ต้องทำในวันที่อยู่บ้านว่า “ตั้งใจไว้ว่า ๓ วันนี้ จะอ่านนวนิยายที่ซื้อไว้ตั้งแต่ปีที่แล้ว และเพิ่งอ่านไปได้เพียง ๑๐ กว่าหน้าให้จบ แล้วก็จัดสวนรอกๆ ให้น่าดูขึ้น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 186) จะเห็นได้ว่า เนื้อเรื่องนำเสนอภาพในวันที่ตัวละครเอก “ผม” หยุดอยู่บ้าน ไม่ต้องไปทำงานหารายได้ ซึ่งในช่วงวันหยุดนั้น “ผม” ก็ไม่ได้มีหน้าที่ทำงานในบ้านที่ถูกกำหนดไว้แต่อย่างใด มีเพียงแค่งานจัดสวนซึ่งก็เป็นความปรารถนาของ “ผม” เองที่ต้องการทำให้สวนน่าดูขึ้น แสดงให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ของผู้ชายในบ้านนั้น ไม่ได้มีงานที่ถูกกำหนดไว้ดังเช่นผู้หญิง

2.2.2 ผู้ชายมีหน้าที่ดูแลผู้หญิงและเด็ก ซึ่งเป็นบุคคลที่อ่อนแอ ต้องได้รับการปกป้อง ดังเช่นพ่อของ ดวงฤทัย ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” เนื้อความที่ว่า

พ่อของดวงฤทัยไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน...

สมัยที่พ่อหนุ่มๆ มีบ้างที่ใช้เงินอย่างไม่ระมัดระวัง แต่พอแต่งงานกับแม่และมีดวงฤทัย พ่อได้สิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต พ่อจึงตั้งใจดำเนินชีวิตให้สะอาดมากที่สุดเพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาว จะได้ดูแลแม่และดวงฤทัยนานๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19)

จะเห็นได้ว่า บทบาทพ่อของดวงฤทัยซึ่งกลับตัวกลับใจ ปฏิบัติตนตามบทบาทอุดมคติของสังคมคือ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน ซึ่งถือเป็นการดำเนินชีวิตที่สะอาดที่สุด เพื่อทำหน้าที่สำคัญคือดูแลภรรยาและลูก ยิ่งไปกว่านั้นในบทเรียนนี้ยังได้ตอกย้ำว่า วาทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้นเป็นวาทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยใช้คำพูดของดวงฤทัยผู้เป็นลูกที่กล่าวว่า “ดวงฤทัยสรุปความคิดของเธอว่า วิถีชีวิตของพ่อแม่ของเธอน่าถือเป็นแบบอย่าง เป็นชีวิตที่มีความสุขสงบ สบายใจ ไม่หุ่หุ่ร่า สูงส่ง แต่ก็ไม่ขัดสน ไม่เดือดร้อน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 19) ประกอบกับตัวอย่างโฆษณาที่หนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ยกมาในบทที่ 2 เรื่อง “มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม” ดังเนื้อความที่ว่า

โฆษณาดี ๆ มีสารที่จรรโลงใจให้ผู้ดูได้ยังเห็น และฉุดคิอยู่มาก เหมือนกัน . . . ความเข้าใจของลูกตัวน้อยๆ เป็นแรงใจให้พ่อแม่ ได้เป็นอย่างดี เช่น พ่อลูกขับรถกลับบ้านในยามค่ำ ลูกถามพ่อว่า ทำไมต้องทำงานหนักด้วย พ่อบอกว่าจะได้ซื้อบ้านใหญ่ๆ ให้ลูก เผื่อรถต้องเบรกกะทันหัน เห็นอันตรายอยู่ตรงหน้าแล้ว ลูก จึงปลอบว่าเราอยู่บ้านเล็กๆ ก็ได้ เท่ากับบอกว่าหนูเป็นห่วงพ่อ อย่าทำงานหนักมากจนเกินไปเพื่อสิ่ง que แสดงความมั่งคั่งสุขสบาย เลย เจ้าขอลินค้าได้ประโยชน์ถึง ๒ ทาง ทางหนึ่งมีผู้รับรู้ว่าสินค้า มีคุณภาพ อีกทางหนึ่งช่วยสร้างสำนึกที่ดีในใจผู้เป็นลูก (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2556 ข, น. 14)

จะเห็นได้ว่า เนื้อความข้างต้นยิ่งผลิตซ้ำคุณค่าของบทบาทความเป็นพ่อ และสามีซึ่งทำงานหารายได้อย่างขยันขันแข็งเพื่อภรรยาและลูก โดยนำเสนอผ่าน ความรู้สึกของลูกสาวที่บอกว่าหนูเป็นห่วงพ่อ ในขณะที่บทบาทหรืองานของแม่ซึ่ง ทำทุกอย่างภายในบ้านไม่ได้รับการเชิดชูคุณค่าในลักษณะเดียวกัน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทบาทหน้าที่ของผู้ชายซึ่งต้องดูแลผู้หญิงและเด็กนั้น จะได้รับการยกย่องและมีคุณค่าเป็นไปตามอุดมคติของสังคม แต่นี่ก็อาจเป็นการ สร้างกรอบในการดำเนินชีวิตที่เข้มงวดให้แก่ผู้ชายเช่นกัน อันเนื่องมาจากความ คาดหวังของสังคมที่ให้เป็นชายมีบทบาทหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวทั้งในแง่ การหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และในแง่การปกป้องความปลอดภัยในชีวิตของ สมาชิกในครอบครัว

2.2.3 ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีการทางศาสนา ดังจะเห็น ได้จากเนื้อความในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 13 เรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย” ที่ว่า “หลังข้าวเช้าผมช่วยพ่อทำความสะอาดโต๊ะหมู่บูชาใน ห้องพระ เราค่อยๆ ทำความสะอาด เช็ดทุกขอบทุกลายของโต๊ะ งานที่น่าจะเสร็จจ้ก กลับเสร็จในเวลารวดเร็วจนได้ลงมาช่วยแม่ซักผ้า” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556 ก, น. 188) และในบทที่ 7 เรื่อง “รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม” ของชั้นมัธยมศึกษาปี

ที่ 3 ที่ว่า “ผู้นำข้าวแช่เข้ากระบวนประกอบด้วยสาว ๆ มากมาย แต่เมื่อไปถึงวัดแล้ว บรรดาพวกผู้ชายหรือลูกศิษย์วัดจะเป็นผู้มารับข้าวแช่ไปถวายพระ เพราะห้ามผู้หญิงเข้าไป่วนวายในเขตโบสถ์” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, น. 89)

จะเห็นได้ว่า ผู้ชายในทั้ง 2 เรื่องมีบทบาทเป็นผู้จัดการหรือดำเนินพิธีกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาอย่างการนำข้าวแช่ไปถวายพระสงฆ์ในโบสถ์ในเรื่อง “รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม” หรืองานบ้านที่ไม่ได้มีความเคร่งครัดในเรื่องจารีตและวัตรปฏิบัติทางศาสนา เช่น งานทำความสะอาดโต๊ะหมู่บูชาในเรื่อง “วันที่ผมตื่นสาย”

3. พื้นที่ในบ้านและนอกบ้าน (Private & Public Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชาย

เมื่อบทบาททางเพศสภาพของผู้หญิงที่มีหน้าที่หลักคืองานบ้าน ต่างจากผู้ชายที่มีหน้าที่หลักคือหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ความต่างนี้ส่งผลต่อพื้นที่หรือที่ทางเฉพาะสำหรับผู้หญิงและผู้ชายไปโดยปริยาย โดยทำให้มีลักษณะเป็นขั้วตรงข้ามกัน เกิดเป็นวาทกรรมพื้นที่ทางเพศสภาพซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจ สำหรับพื้นที่ของผู้หญิงถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ได้แก่ พื้นที่ของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ภายในบ้านหรือหากอยู่ภายนอกบ้านก็จำกัดเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น และพื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ในขณะที่พื้นที่ของผู้ชายถูกนำเสนอประเด็นเดียวคือ พื้นที่ของผู้ชายมีอิสระอยู่ภายนอกบ้าน ไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

3.1 พื้นที่ของผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

3.1.1 พื้นที่ของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ภายในบ้านหรือหากอยู่ภายนอกบ้านก็จำกัดเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น ดังเนื้อความในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” บทที่ 2 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ว่า “...เมื่อแต่งงานแม่ต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านของพ่อ แม่เลือกที่จะลาออกจากบริษัท เพราะคิดว่าถ้าอยู่ที่บ้านนี้ ต้องเดินทางไกล จะไม่มีเวลาดูแลครอบครัว แม่หันมาทำขนมขาย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554,

น. 19) และในเรื่อง “เพื่อน” บทที่ 3 ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ว่า “ตอนผมเล็กๆ เวลาเดินเล่นตอนเย็นๆ พ่อก็ไปกับผม ส่วนแม่ก็เฝ้าบ้าน ทำกับข้าว” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 36)

จะเห็นได้ว่า หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอพื้นที่ของผู้หญิงที่จำกัดอยู่ “ภายในบ้าน” หรือเฉพาะบางแห่ง เพราะแม้ผู้หญิงจะมีภาระเข้าช้อนให้ต้องออกไปทำงาน “นอกบ้าน” สร้างรายได้เสริม แต่ก็อยู่ในพื้นที่จำกัดเฉพาะแห่ง เช่น ที่ทำการกลุ่มแม่บ้าน หรือตลาด เป็นต้น นอกจากนี้ “แม่” ในเรื่อง “วิถีงามความพอเพียง” ได้ตัดสินใจเปลี่ยนพื้นที่จากที่เคยอยู่บ้านของตนเอง ก็ย้ายไปอยู่บ้านของพ่อ ซึ่งก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนพื้นที่ทำงานที่ทำให้ต้องตัดสินใจลาออกจากบริษัทด้วย นี่แสดงให้เห็นว่าสำหรับผู้หญิงที่อยู่ในฐานะภรรยาหรือแม่แล้ว การตัดสินใจเปลี่ยนพื้นที่ในการดำเนินชีวิตของตนเองแม้จะมีความยากลำบาก แต่หากว่าทำให้สามารถรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงพึงปฏิบัติคือ ดูแลครอบครัวได้อย่างเต็มที่แล้วนั้น ก็ควรทำ

3.1.2 พื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะในเวลากลางคืน ดังเนื้อความในเรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรีด” บทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งแม่ของเจี๊ยบและก้อยเตือนลูกสาวทั้งสองคนที่ชอบอนุญาตออกไปชมคอนเสิร์ตว่า “ที่แม่อนุญาตให้ลูกไป ก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืดๆ คำๆ จะอันตราย” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 104) จะเห็นได้ว่า พื้นที่ “นอกบ้าน” ของผู้หญิงยังถูกควบคุมอีกชั้นหนึ่งโดย วาทกรรมที่ว่า พื้นที่นอกบ้านเป็นอันตรายต่อผู้หญิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางคืน ผู้หญิงจะปลอดภัยกว่าในเวลากลางวัน

3.2 พื้นที่ของผู้ชายในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอพื้นที่ของผู้ชายในลักษณะที่เป็นตัวตรงข้ามคือ มีอิสระอยู่ “นอกบ้าน” และไม่จำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ตัวอย่างเนื้อความที่แสดงถึงวาทกรรมพื้นที่ของผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นตัวตรงข้ามกันคือ เนื้อความที่

กล่าวถึงพ่อและแม่ของผมในเรื่อง “เพื่อนกัน” บทที่ 3 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ว่า “ตอนผมเล็กๆ เวลาเดินเล่นตอนเย็นๆ พ่อก็ไปกับผม
ส่วนแม่มักเฝ้าบ้าน ทำกับข้าว” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 36) จากเนื้อ
ความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพื้นที่ของ “ผม” และพ่ออยู่นอกบ้านและดูจะมีอิสระ
ไม่ถูกจำกัดอาณาเขต ส่วนพื้นที่ของแม่คือ ในบ้านและถูกกำหนดให้ต้องเฝ้าบ้าน

4. เพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง มุมมองสำคัญมุมมองหนึ่งของความเป็น
มนุษย์ซึ่งมีต่อเนื่องไปตลอดชีวิตและครอบคลุมเรื่องเพศสรีระ อัตลักษณ์และ
บทบาททางเพศสภาพ การรับรู้ทางเพศ ความต้องการทางเพศ ความหฤหรรษ์
ความสัมพันธ์ทางเพศ และการเจริญพันธุ์ เพศวิถีถูกรับรู้ผ่านประสบการณ์และ
แสดงออกทางความคิด จินตนาการ ความปรารถนา ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม
พฤติกรรม การกระทำ บทบาท และความสัมพันธ์ แม้เพศวิถีจะรวมไปถึงมิติ
ต่างๆ เหล่านี้ แต่เชื่อว่าทุกมิตินี้จะถูกรับรู้เข้าไปเป็นประสบการณ์หรือแสดงออกมา
ทั้งนี้เพศวิถีได้อิทธิพลมาจากปฏิกิริยาทางชีวภาพ จิตวิทยาสภาพสังคม เศรษฐกิจ
การเมือง วัฒนธรรม จริยธรรม กฎหมาย ประวัติศาสตร์ ศาสนา และปัจจัย
ทางด้านจิตใจ⁴ (Blair, 2007, p. 37)

จะเห็นได้ว่าความหมายของเพศวิถีกว้าง และสัมพันธ์กับเพศสภาพอย่าง
ยากที่จะแยกกันเด็ดขาด สำหรับประเด็นวาทกรรมด้านเพศวิถีในงานวิจัยนี้เจาะจง

4 แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “Sexuality is a central aspect of being human that continues throughout life and encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy, and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviors, practices, roles, and relationships. While sexuality can include all of these dimensions, not all of them are always experienced or expressed. Sexuality is influenced by the interaction of biological, psychological, social, economic, political, cultural, ethical, legal, historical, and religious and spiritual factors.”

ศึกษาเพียงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่ถูกนำเสนอในตัวบท ลักษณะการนำเสนอวาทกรรมเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ และวาทกรรมเรื่องความรักเท่านั้น ซึ่งชุดวาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาพที่ถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิวิธภาษา มีดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

หนังสือเรียนวิวิธภาษานำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์เพียงแค่ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย (Heterosexuality) เท่านั้น แต่ไม่มีการกล่าวถึงรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศแบบเพศเดียวกันเลย ตัวอย่างเช่น “กิ้งทองใบหยก ใช้ในความหมายว่า หญิงชายที่มีฐานะดีเสมอกัน มีชื่อเสียงเกียรติยศเสมอกันแต่งงานกัน เป็นต้น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 97) นอกจากนี้กล่าวถึงการเกี่ยวพาราสีผ่านการขับร้องเพลงปฏีพากษ์ในคำอธิบายท้ายบทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง “รีนเริงเพลงร่ำวง” ว่า “เพลงปฏีพากษ์ หมายถึง เพลงพื้นบ้านแบบที่มีการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายกับหญิง เนื้อเพลงมักเป็นการเกี่ยวพาราสี ใช้ถ้อยคำสองแง่สองง่าม เช่น เพลงลำตัด เพลงฉ่อย เพลงโคราช เพลงปรบไก่” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 114) และ

การร่ำวงไม่มีพิธีการมากนัก เพราะเน้นความสนุกสนาน และเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสจับคู่ร่ำวงกัน ลีลาทำรำโดยทั่วไปจึงมีเพียงการกรายมือไปมาหรือรำคล้ายท่าสอดสร้อยมาลา เป็นส่วนใหญ่ หนุ่มสาวจะรำต่อกันเป็นคู่ๆ นิยมให้ฝ่ายหญิงรำอยู่ด้านใน ฝ่ายชายรำอยู่ด้านนอก รำไปรอบๆ วง ขณะรำมีการยก เอว ยกไหล่ หรืออาจมีการขม้ายชายตาระหว่างหนุ่มสาวไปด้วย แต่ถ้าผู้รำออกท่าทางให้สอดคล้องไปกับเนื้อเพลงที่ร้องด้วย ก็จะทำให้สนุกสนานยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 110)

คำอธิบายเกี่ยวกับเพลงร่ำวงข้างต้นจำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์แบบต่างเพศหญิงชาย นอกจากนี้ยังเบี่ยงประเด็นคุณค่าของการร่ำวงไปให้ความสำคัญที่ความสนุกสนาน ความสามัคคี และเอกลักษณ์ของภาษาไทย แทนที่ประเด็นความสัมพันธ์เชิงคู่สาวหรือความปรารถนาทางเพศ โดยในคำอธิบายท้ายบทเรียนนี้

ได้กล่าวถึงคุณค่าของเพลงร่ำว่า สะท้อนพฤติกรรมที่ติงามของคนในสังคมที่มีความสามัคคี โดยอธิบายถึงเพลงร่ำในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และยกตัวอย่างเพลง “งามแสงเดือน” “ชาวไทย” และ “ซ่อมมาลี” ซึ่งมีเนื้อหาที่เน้นความเป็นชาติและความสามัคคี ไม่ได้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายแม้แต่หน่อย แสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนวิวิธภาษามีความพยายามที่จะเปี่ยมประเด็นความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไปเป็นเรื่องความสามัคคีหรือความรักกันของคนในชาติแทน นี่อาจเป็นเพราะสำหรับหนังสือเรียนหรือสถาบันการศึกษาแล้ว ความสัมพันธ์ทางเพศถือเป็นเรื่องที่ต้องควบคุมไม่ให้เกิดขึ้นในวัยเรียนอย่างเด็ดขาด

4.2 ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม

แม้หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้นำเสนอความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายบ้างผ่านบทประพันธ์เก่าที่คัดสรรมาตีพิมพ์หรือคำพังเพยโบราณ แต่การนำเสนอได้มีการเปี่ยมประเด็นไม่ให้นั้นในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศที่ชัดเจนนัก ซึ่งน่าจะมาจากวาทกรรมที่ผู้ผลิตหนังสือเรียนวิวิธภาษายึดถือและตั้งใจผลิตซ้ำคือวาทกรรมที่ว่า ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องที่ต้องควบคุม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างประโยคที่ยกมาในคำอธิบายท้ายบทที่ 12 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “ความรักใคร่ควรไผ่หา” ที่ว่า “เขาสอนลูกชายวัยเรียนว่าควรมีความรักแต่ไม่ได้สอนลูกชายว่าจะต้องมีแฟนในขณะที่ยังเรียนหนังสืออยู่” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ข, น. 165) จะเห็นได้ว่า ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศหรือความปรารถนาทางเพศในหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกนำเสนอในลักษณะที่ว่า แม้จะเป็นเรื่องธรรมชาติของร่างกาย แต่ก็เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมสำหรับนักเรียน

อย่างไรก็ตามหนังสือเรียนวิวิธภาษาก็ได้พยายามนำเสนอเรื่องเพศวิถีในแง่ที่ว่า ความสัมพันธ์ทางเพศไม่ใช่เรื่องต้องห้ามเสียทีเดียว แต่เป็นสิ่งที่ต้องควบคุม ดังคำขวัญในคำอธิบายท้ายบทที่ 13 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “คำขวัญโน้มจิต โนม้มคิดคำคม” ที่ว่า “ยี่ดอกพอกถุง” (กระทรวงศึกษาธิการ,

2556ข, น. 177) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐที่มีเป้าหมายในการควบคุมสุขภาวะทางเพศ และปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยเรียน

4.3 วาทกรรมเรื่องความรักในหนังสือเรียนเป็นเรื่องความรักชาติหรือความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นเท่านั้น

วาทกรรมเรื่องความรักในหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกจำกัดความเฉพาะในแง่ความเอื้ออาทรและความห่วงใยต่อผู้อื่น เช่น รักพ่อแม่ รักครูบาอาจารย์ และที่สำคัญที่สุดคือรักชาติ ดังบทสนทนาระหว่างแป้งหอมผู้เป็นพี่สาว แก้วใสผู้เป็นน้องชาย และพ่อ ในบทที่ 12 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “ความรักใดควรไผ่หา” ที่ว่า

“ครูบอกว่าเราโตแล้ว เราโตแล้ว ต้องรู้จักเรื่องความรัก”

“ครูสอนให้นายมีแฟนหรือ” แป้งหอมถามต่อ

“บ้าจี้! พี่แป้งนี่ ความรักจะ ความรัก ไม่ใช่เรื่องแฟน รักแฟนนะเรื่องเล็ก เป็นเรื่องย่อยของความรักทั้งหมด”

“ก็คล้ายๆ กันแหละ” พ่อซึ่งฟังอยู่เสริมขึ้น “เพลงนี้ก็เตือนใจให้เราคิดว่า เราควรรักชาติของเราทำให้ชาติของเราอยู่มั่นคง เพราะความรักชาติเป็นความรักที่ยั่งยืน”

“คนเราต้องมีความรัก รักหลายๆ แบบ ลูกรักพ่อแม่ พ่อแม่รักลูก พี่น้องรักกัน แต่ในโคลงพระราชนิพนธ์นั้นสอนให้รักชาติใช้ไหมลูก”

“ครับ รักชาติ รักเกียรติ รักพระเจ้าแผ่นดิน และรักศาสนา”

แก้วใสอธิบาย (2556, น. 158)

ยิ่งไปกว่านั้นวาทกรรมความรักชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในฐานะพลเมืองไทย ตัวอย่างเช่นบทที่ 8 ของหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง “รื่นเริงเพลงราวง” ที่เลือกนำเสนอเฉพาะเพลงราวงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งบทเรียนยกย่องว่ามีเนื้อหาสะท้อนพฤติกรรมที่ติงามของคนในสังคมที่มีความสามัคคี

จึงกล่าวได้ว่าวาทกรรมด้านเพศวิถีในหนังสือแบบเรียนถูกนำเสนอในแบบต่างเพศหญิงชายเท่านั้น ในขณะที่ประเด็นความสัมพันธ์เชิงคู่สาวหรือความปรารถนาทางเพศถูกปิดกั้นการนำเสนอ หรือเบี่ยงประเด็นไปให้ความสำคัญกับวาทกรรมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติมากกว่า ดังเช่นการกล่าวถึงประวัติของการร่างว่าเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้จับคู่ร่างกัน แต่ให้ความสำคัญไปเน้นความสนุกสนานเพียงเป้าหมายเดียว ไม่ใช่เพื่อให้หนุ่มสาวได้ใกล้ชิดหรือทำความรู้จักและได้มีโอกาสสานต่อความสัมพันธ์กัน ทั้งที่เป้าหมายของการจัดร่างตามผลการศึกษาเรื่อง “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487” ของนันทิรา ขำภิบาล ได้ระบุไว้ว่า

รัฐนิยมได้ควบคุมเรื่องเพศวิถีของประชาชนโดยการกำหนดนโยบายเรื่องการสมรสและการมีครอบครัว มีการจัดตั้งองค์การส่งเสริมการสมรสในกระทรวงสาธารณสุขใน พ.ศ. 2485 เพื่อเพิ่มจำนวนประชากร . . . องค์การนี้จึงได้กำหนดให้มีการสร้างประเพณีการรื่นเริงเพื่อหญิงชายได้พบปะรู้จักกันมากขึ้น เช่น การร่าง (นันทิรา ขำภิบาล, 2530, น. 173-180)

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่าบทเรียนในหนังสือวิธีวิภาษานำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการร่างซึ่งแท้จริงแล้วมีเนื้อหาค่อนข้างไปในทางเกี้ยวพาราสี และมีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์ของหญิงชาย แต่เลือกนำเสนอเฉพาะประเด็นความรักชาติซึ่งแสดงออกในเพลงร่างสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เท่านั้น

5. ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติ (Ideal Womanhood & Manhood)

ความเป็นหญิงและความเป็นชายในอุดมคติในที่นี้หมายถึง คุณลักษณะในอุดมคติหรือพึงประสงค์ซึ่งถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิธีวิภาษานำเสนอ และจากรายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2548, น. 2) ระบุว่า คุณลักษณะของ

เด็กไทยที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ นิสัย ใจคอ กิริยา ท่าทาง หรือพฤติกรรมที่เด็กไทยควรยึดถือปฏิบัติตามความคาดหวังของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งการวิจัยดังกล่าวสรุปว่า เมื่อพิจารณาเฉพาะมิติทางเพศสภาพและเพศวิถีนั้น คุณลักษณะเด็กไทยในปัจจุบันตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักเรียน อันดับ ที่ 18 คือ ไม่เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจาร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 95) แต่ในความคาดหวังของนักเรียนกลุ่มนี้กลับไม่มีประเด็นดังกล่าวอยู่ในการสรุปผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 99) ในขณะที่ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ครู คุณลักษณะเด็กไทยในปัจจุบันซึ่งต้องไม่เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจาร อยู่ใน อันดับ ที่ 14 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 96) แสดงให้เห็นว่า ประเด็นเรื่องที่เพศวิถีของเด็กไทยเป็นเรื่องสำคัญสำหรับครูมากกว่าสำหรับนักเรียน ยิ่งไปกว่านั้นความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่างครูที่มีต่อคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ ยังปรากฏผลว่า ต้อง “รักษานวลสงวนตัว” อยู่ในอันดับที่ 15 และตามด้วยการไม่เกี่ยวข้องกับสื่อลามกอนาจารในอันดับที่ 16 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548, น. 100) จากผลการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการนี้ยืนยันให้เห็นชุดวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีซึ่งผู้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติให้ความสำคัญ ซึ่งก็คือ ประเด็น “รักษานวลสงวนตัว” และการไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางเพศนั่นเอง

จากการวิเคราะห์ตัวบทในหนังสือเรียนวิวิธภาษาพบว่า มีการนำเสนอ ผู้หญิงในอุดมคติที่สอดคล้องกับรายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548) คือ ผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรีและรักษานวลสงวนตัว รวมทั้งคาดหวังให้ผู้หญิงมีความเรียบร้อย น่ารัก โดยสิ่งที่แสดงถึงคุณลักษณะในอุดมคติดังกล่าวก็คือ การแต่งกาย พฤติกรรมและคำพูด รวมถึงการแสดงออกต่อเพศตรงข้าม ในขณะที่ตัวบทหนังสือเรียนวิวิธภาษาซึ่งนำเสนอผู้ชายในอุดมคตินี้น้อยกว่าผู้หญิงในอุดมคติ และมีประเด็นน้อยกว่า คือ ผู้ชายต้องแต่งกายเรียบร้อย สะอาด สมศักดิ์ศรี และผู้ชายต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษ ดูแลปกป้องผู้หญิงและเด็ก

5.1 ความเป็นหญิงในอุดมคติในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

วาทกรรมที่ว่าผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรีและรักนวลสงวนตัว รวมทั้งคาดหวังให้ผู้หญิงมีความเรียบร้อย น่ารัก โดยสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงคุณลักษณะในอุดมคติดังกล่าวก็คือ การแต่งกาย ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 4 เรื่อง “แต่งให้งามตามที่เหมาะ” ได้นำเสนอบทกลอนยาวสตรีเรื่อง ยายสอนหลาน ของ “แก้ว แกมกาญจน์” ซึ่งเพิกนภา ตัวละครเอกคิดว่าเป็นคำสอนที่เหมาะสมแก่ปัจจุบัน ดังนี้

อันเสื้อผ้าย่าให้เสี้ยวหรือฉูดฉาด	ทรงประหลาดล่อตาหาเหมาะสม
มีคับหลวมสวมใส่สมัยนิยม	ทั้งเผ้าผผองามต้องตามวัย
อย่าเขียนตาทาปากให้มองประอะ	แลเลอะเทอะหาแต่แค่ดูได้
ถึงไม่ทาก็ใช้ว่าจะเป็นไร	ถ้าสดใสก็คงสวยสำราญทรง
แต่งให้งามตามระเบียบดูเรียบร้อย	ให้หยดย้อยเยี่ยงอย่างเป็นนางหงส์
สวมสร้อยคอข้อแขนแหวนหลายวง	สักวันคงเขาจักลักชิงเอา
ต้องเสียทรัพย์อัปอายกายก็เจ็บ	อาจถูกเก็บกลับกลับแฉ่งจับเขา
เว้นแต่การงานสำคัญนั้นทำเนา	แต่งให้เพราพริ้งมั่งเป็นครั้งครา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 55)

จะเห็นได้ว่าคำสอนข้างต้นมีลักษณะเป็นข้อห้ามไม่ให้ผู้หญิงแต่งตัวแต่งหน้าล่อตาล่อใจ ผู้หญิงอยู่ภายใต้กรอบความคิดของสังคมที่ว่าต้องเรียบร้อย และหากใส่เครื่องประดับ ผู้หญิงจะตกเป็นเหยื่อของโจร ซึ่งหากเกิดขึ้นแล้ว ผู้หญิงเองที่จะต้องอัปอาย เพราะแต่งกายไม่ระมัดระวังเอง อย่างไรก็ตามจากบทกลอนข้างต้นจะเห็นได้ว่าเมื่อมีงานหรือโอกาสสำคัญ สังคมก็ยังคาดหวังให้ผู้หญิงแต่งตัวสวย ดูงามตา

ประเด็นเรื่องการแต่งกายของผู้หญิงที่ต้องดูเรียบร้อย น่ารัก เป็นกุลสตรี ถูกนำเสนอซ้ำในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 8 เรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรีด” ผ่านมุมมองของก้อย ตัวละครเอกของเรื่องซึ่งเป็นตัวแทนของเด็กผู้หญิงที่ติและเรียบร้อย เมื่อมองดูกลุ่มเด็กผู้หญิงที่เป็นชั่วตรงข้ามซึ่งมาชมคอนเสิร์ต ก็มีความรู้สึกไม่พอใจ ดังเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

ก้อยชอบดูสาว ๆ วัยรุ่นที่แต่งตัวมาประชันกัน หลายคนสวม
กระโปรงสั้นมาก บางคนก็ดูสวยดี แต่บางคนขायาวกึ่งก้างอย่าง
กับนกกระยาง ก้อยดูไปอมยิ้มไป สะกิดให้เจี๊ยบดูวัยรุ่นคนหนึ่ง
สวมกระโปรงสีแดงสั้นมาก ผมก็ยิ้มลืมหื้มเหมือนแหม่ม แต่งหน้า
ทาปาก ทาแก้มแดงอย่างกับลูกตำลึง “พี่เจี๊ยบดูผู้หญิงคนนั้นซิ
ทำผมเหมือนหนามทุเรียนเลย” ก้อยกระซิบกับพี่ (กระทรวง
ศึกษาธิการ, 2554, น. 106)

นอกจากการแต่งกายแล้ว พฤติกรรมและคำพูดก็แสดงได้ถึงความเป็น
กุลสตรี เรียบร้อย น่ารัก ดังเช่นในเรื่อง “เสียงเพลงกับเสียงกรีด” ได้กล่าวถึง
พฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นหญิงที่ส่งเสียงกรีดกรีด โดยหนังสือเรียนนำเสนอว่าเป็น
สิ่งต้องห้าม ไม่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง ในทางกลับกันพฤติกรรมที่พึงประสงค์คือมี
กิริยาที่เรียบร้อย ดังที่แม่ของเจี๊ยบและก้อยพูดว่า “ไปหลายคนอย่าส่งเสียงอะอะ
กรีดกรีด เดี่ยวจะไม่มีเรื่องทะเลาะกับคนอื่นนะลูก” แล้วเจี๊ยบตอบแม่ของเธอว่า
“คุณแม่ขา เพื่อนๆ หนูเรียบร้อยกันทุกคนเลยคะ เหมือนอย่างหนูกับก้อยนี่แหละ”
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 104) นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิธิภาษา ของ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 1 เรื่อง “พูดดีมีเสน่ห์” ก็ได้กล่าวถึงมารยาทการพูด
ที่ดีงามของผู้หญิงซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคมเปรียบเทียบกับลักษณะนิสัยที่ไม่
เหมาะสมผ่านตัวละครเด็กหญิงสองคน ซึ่งเป็นตัวแทนลักษณะนิสัยที่ตรงกันข้าม
กัน ดังเนื้อความที่ว่า “แจงพูดอะไรตรงๆ แบบที่คุณยายว่า ขวานผ่าซาก แต่แก้ว
เขาระวัง เขาไม่ว่าใครเลย พูดก็เพราะ คุณยายคงจะได้คะแนนว่าเพื่อนๆ ต้องชอบ
แก้วมากกว่าแจง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 2) และ

อาจารย์ใหญ่บอกว่า แก้วเป็นคนที่มีมารยาทดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีใจ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และใส่ใจการเรียนดีเยี่ยมด้วยค่ะ แก้วพูดจาอ่อนหวานไพเราะกับ
ทุกคนไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร เวลามีคนมาชมกิจกรรมของโรงเรียน แก้วมักได้รับ
เลือกให้เป็นผู้นำชมค่ะ แล้วเวลาที่เขาจะกลับ มักชมแก้วให้ใครๆ ได้ยินว่า แก้ว
พูดเพราะ พูดเก่ง และพูดชัด แก้วก็จะตอบว่า “ขอบพระคุณค่ะ” (กระทรวง
ศึกษาธิการ, 2556ก, น. 4)

จะเห็นได้ว่าการสร้างตัวละครซึ่งมีเพียงผู้หญิงเป็นคนดำเนินเรื่อง ทั้งคุณยาย แฉง และแก้ว ต่างเป็นตัวแทนของผู้หญิงในแต่ละลักษณะ โดยคุณยาย เป็นผู้หญิงในฐานะผู้ใหญ่และสายตาของสังคม ส่วนแฉงเป็นผู้หญิงในฐานะที่ไม่ สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งแฉงก็พยายามปรับปรุงตัวเองให้เป็นไปตาม ลักษณะของแก้ว ซึ่งเป็นผู้หญิงที่สังคมให้การยกย่อง

นอกจากเรื่องมารยาทการพูดแล้ว เนื้อเรื่องในบทนี้ได้ตอกย้ำประเด็น การแต่งกายของเด็กผู้หญิงที่เป็นตัวละครเอก รวมถึงความสนใจซึ่งมีความ เป็นสมัยใหม่มากขึ้น ดังที่แฉงเปรียบเทียบความเหมือนของตัวเองกับแก้วว่า “เราชอบนุ่งกางเกงยีนส์ แต่ไม่ชอบสวมเสื้อยืดเหมือนกัน ชอบดูกีฬาแต่ไม่ชอบเล่น เหมือนกัน และก็ชอบดูหนังฟังเพลงเหมือนกัน” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556ก, น. 2) อย่างไรก็ตามเนื้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้หนังสือเรียนวิวิธภาษาจะ นำเสนอความเป็นสมัยใหม่ แต่การนุ่งกางเกงยีนส์ก็เป็นการแต่งกายที่มิติดชิด ไม่ได้ ดูล่อตาล่อใจ ในขณะที่ความสนใจดูกีฬาแต่ไม่เล่นก็ยังคงอยู่ในวาทกรรมผู้หญิงใน อุดมคติที่เรียบร้อย ซึ่งสังคมคาดหวัง

สำหรับประเด็นความรักนวลสงวนตัวนั้น หนังสือเรียนวิวิธภาษาได้ตอกย้ำ โดยยกตัวอย่างสุภาษิตสอนหญิงนำมาตีพิมพ์ลงในแบบฝึกหัดท้ายบทเรียนบทที่ 7 เรื่อง “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม” ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ดังนี้

อันคำคมลมบุรุษนั้นสุดกล้า	เขาย่อมวาร์สลีนนี้กินหวาน
จงระวังตั้งมั่นในสันดาน	อย่าลนลานหลงระเริงด้วยเชิงชาย
เขารักจริงให้ลู่ออกกับพ่อแม่	อย่าวิ่งแร่หลงงมไปตามง่าย
เขาไม่เลี้ยงไล่จับจะอับอาย	ต้องเป็นหม้ายอยู่กับบ้านประจານตน

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, น. 100)

5.2 ความเป็นชายในอุดมคติในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

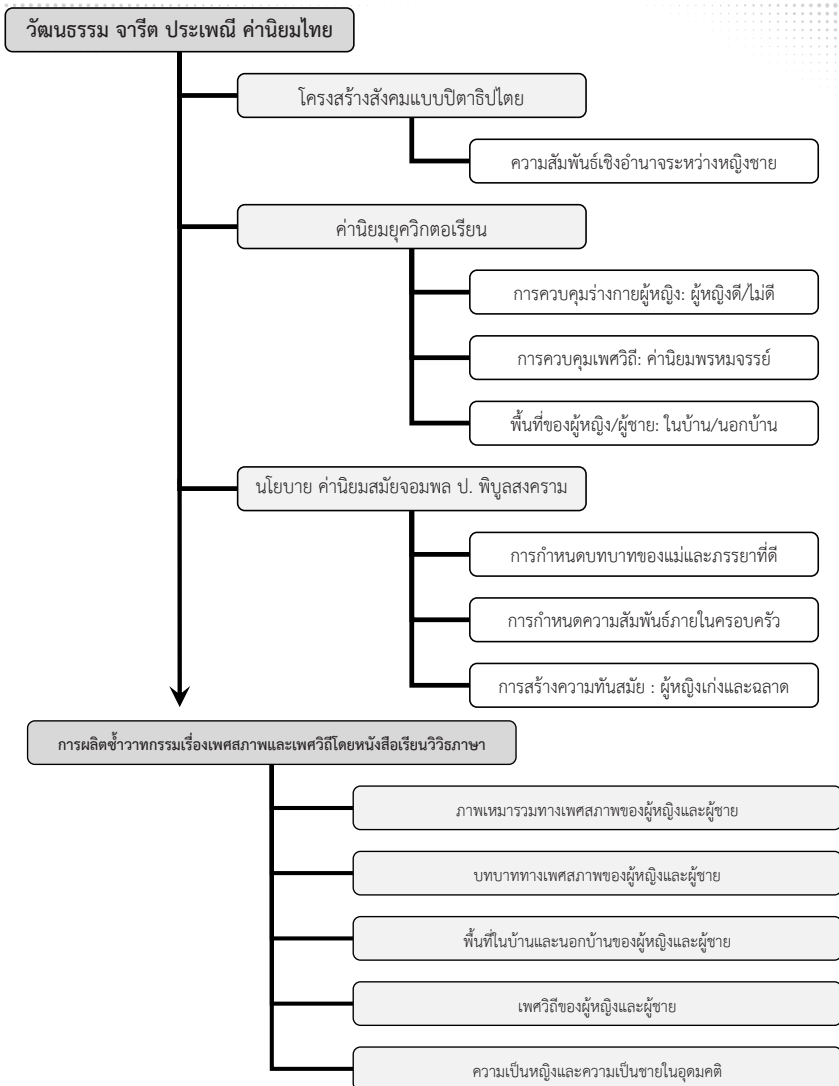
วาทกรรมที่ว่าผู้ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ถูกนำเสนอผ่านประเด็นการแต่ง กายเช่นกันกับวาทกรรมผู้หญิงในอุดมคติ โดยในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ของ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 4 เรื่อง “แต่งให้งามตามที่เหมาะ” ได้กล่าวถึงความ

โน้มน้ำจิต โน้มน้ำคิดคำคม” ว่า “เราเป็นกุลสตรีศรีสยาม” และ “ถิ่นนี้สร้างสุภาพบุรุษ” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556, น. 172) เพื่อให้นักเรียนได้รับการปลูกฝังมโนทัศน์เรื่องผู้หญิงและผู้ชายในอุดมคติที่เป็นแบบแผนตรงกันผ่านวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

กระบวนการประกอบสร้างวาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการประกอบสร้างชุดวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษา พบว่า วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณี ตลอดจนความเชื่อ และค่านิยมในสังคมไทยนั้นเป็นมูลเหตุหลักของการประกอบสร้างชุดวาทกรรมเหล่านั้น อันเนื่องมาจากวาทกรรมคือชุดของความหมายที่เป็นระบบ ซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบของข้อความ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผน ปฏิบัติวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม อัตลักษณ์ (Identity) ที่มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความหมาย คุณค่า กฎเกณฑ์ เงื่อนไข ซึ่งมีผลต่อการควบคุมสังคม สถาบัน และปัจเจกบุคคลว่า อะไรควรนำเสนอ/สื่อความหมาย อะไรควรเชื่อ/ปฏิบัติตาม รวมทั้งมีผลกระทบต่อการสร้างชุดของความจริงขึ้นในสังคมในช่วงเวลาเฉพาะด้วย (วิลาสินี พิพิธกุล และ กิติ กันภัย, 2546, น. 19)

อย่างไรก็ตามสำหรับชุดวาทกรรมที่แฝงฝังในหนังสือเรียนนั้น แม้ว่าช่วงเวลาจะผ่านไปหลายสิบปีและในปัจจุบันก็มีชุดความจริงใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา หากแต่ชุดวาทกรรมหรืออุดมการณ์ที่แฝงฝังและถ่ายทอดผ่านหนังสือเรียนนั้นกลับยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อหลายสิบปีก่อนนัก นั่นเป็นเพราะในแง่ของการขัดเกลาและควบคุมเยาวชนผ่านระบบการศึกษานั้นจำเป็นที่จะต้องมิชุดวาทกรรมหลักหรืออุดมการณ์ที่เป็นไปตามโครงสร้างสังคมไทยซึ่งจำเป็นต้องรักษาไว้เพื่อความเป็นปึกแผ่นของสังคม ด้วยเหตุนี้ในการอธิบายถึงการประกอบสร้างวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษาจึงอธิบายในแง่ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อชุดวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในช่วงเวลาต่างๆ ที่เปลี่ยนไปซึ่งส่งต่อมาในหนังสือเรียนวิวิธภาษาในปัจจุบัน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนผังความสัมพันธ์ของแนวคิดและชุดวาทกรรมที่มีอิทธิพลต่อการ
ประกอบสร้างวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษา

เมื่อพิจารณาหลักการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย จะเห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า มุ่งถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยที่ดีงามซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ และสืบทอดค่านิยมอันดีงามเหล่านั้นต่อไป หากแต่แท้จริงแล้วค่านิยมเหล่านั้น ล้วนอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดปิตาธิปไตยหรือแนวคิดชายเป็นใหญ่ ซึ่งให้อำนาจ แก่ผู้ชายเหนือผู้หญิง และส่งผลให้ผู้หญิงมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ชายมาตั้งแต่สมัย สังคมไทยดั้งเดิม ซึ่งจากการศึกษาของ นันทิรา ขำภิบาล ระบุไว้ว่า สถานภาพ และบทบาทของสตรีไทยมีอิทธิพลของวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด โดยช่วงสมัยก่อน รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกคือตั้งแต่สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นสังคมไทยดั้งเดิมนั้น ได้กำหนดให้สตรีไทยมีสถานภาพที่ต่ำกว่าบุรุษเป็น อันมาก ไม่ว่าจะเป็นสตรีชั้นสูงหรือสตรีสามัญ อันเนื่องมาจากโครงสร้างสังคมแบบ ศักดินา อิทธิพลของคติความเชื่อทางพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียม (นันทิรา ขำภิบาล, 2530, น. 9-20) นี้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรม จารีต ประเพณีไทย ตลอด จนความเชื่อ ค่านิยม ที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดแบบ ปิตาธิปไตย ซึ่งผู้ชายมีอำนาจและสถานภาพทางสังคมเหนือผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิง ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ ความคาดหวัง และจำกัดพื้นที่ให้อยู่แต่ในบ้านเพื่อเลี้ยงลูก ดูแลสมาชิกในครอบครัว รวมถึงถูกห้ามในการแสดงออกด้านต่างๆ ด้วย เช่น การแต่งกาย การแสดงความปรารถนาทางเพศ เป็นต้น โดยในแง่ของบทบาท ทางเพศสภาพ (Gender Roles) ของผู้หญิงและผู้ชายในหนังสือเรียนวิวิธภาษา แสดงให้เห็นถึงการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ ซึ่งมีฐานมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย โดยผู้ชายใช้เหตุอ้างในเรื่องเพศสรีระที่แข็งแรงของตนเอง กับความอ่อนแอและ ความเป็นแม่ของผู้หญิงมาเป็นข้อจำกัด และกำหนดหน้าที่ซึ่งเกี่ยวกับงานภายใน บ้านและการดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายทำงานหารายได้นอกบ้าน ซึ่งส่งผลต่อวาท กรรมพื้นที่ (Sphere) ของผู้หญิงและผู้ชายที่เป็นขั้วตรงข้ามคือ พื้นที่ในบ้าน เป็นของผู้หญิง ส่วนพื้นที่นอกบ้านเป็นของผู้ชาย นอกจากนี้ด้วยความที่เป็นบท ประพันธ์ซึ่งแต่งขึ้นใหม่จึงมีลักษณะแนวคิดของสังคมสมัยใหม่ปรากฏในหนังสือ

เรียน วิวิธภาษา ประกอบกับอุดมคติผู้หญิงเก่งในสังคมสมัยใหม่ ทำให้บทบาทของผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษามีหน้าที่หารายได้เป็นงานเสริม และผู้หญิงอยู่ในภาวะการเข้าซ้อน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Jennifer Holt เรื่อง “The Ideal Woman” ซึ่งตีพิมพ์ลงในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ Soundings ของมหาวิทยาลัย California State University Stanislaus เมื่อเดือน พ.ค. ปี ค.ศ. 2005 ที่ว่า

ในเวลานี้ (ค.ศ. 2005) แนวคิดเพศหญิงในอุดมคติกลายเป็นอุดมคติที่ผู้หญิงถูกคาดหวังให้ทำงานทุกอย่างของผู้หญิงในอุดมคติของยุค 1950-1959 ได้อย่างสมบูรณ์ในขณะที่ยังรักษาเป้าหมายในการทำงานของสตรีสมัยใหม่ได้ด้วย การรวมความคาดหวังทั้งสองด้านนี้เข้าด้วยกันทำให้อุดมคตินี้อาจจะอยู่ไกลเกินความเป็นจริงในชีวิตของผู้หญิง ซึ่งพวกเธอก็ได้แต่ตะเกียกกันต่อไป แต่ไม่มีวันทะกายไปถึง⁵ (Holt, 2005, p. 5)

ภาพที่พึงประสงค์ของผู้หญิงในหนังสือเรียนวิวิธภาษาซึ่งเป็นผู้หญิงเก่งในสังคมสมัยใหม่ และเป็นเพื่อนคู่คิดแก่สามีได้ สอดคล้องกับภาพของผู้หญิงไทยซึ่งได้รับการยกระดับให้มีความเป็นอารยะมากขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งรัฐบาลวางนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในลักษณะที่เป็นรูปธรรมเด่นชัดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังสร้างผู้หญิงไทยให้เป็นดอกไม้ของชาติ หรือแม่ของชาติ โดยได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงไทยอย่างชัดเจนผ่านการแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบโดยท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของ จอมพล ป.พิบูลสงครามนั่นเอง ซึ่งจากการศึกษาของ นันทิรา ขำภิบาล (2530, น. 253) ระบุว่า “การออกมามีบทบาทในสังคมของสตรีชั้นสูงและชั้นกลาง แม้ว่าจะจะเป็นความคิดริเริ่มส่วน

- 5 แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับที่ว่า “The ideal woman has now become the concept of the super woman, who is expected to complete all the tasks of an ideal woman of the 1950s while maintaining the career goals of the modern woman. The combination of the two has resulted in an ideal that is perhaps so far above the reality of women’s lives that women themselves will continue to struggle and struggle but never attain it.”

ตัวของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในฐานะที่เป็นภริยาของผู้นำประเทศ แต่ก็มีส่วนพัฒนาสตรีในยุคสมัยดังกล่าวซึ่งมีลักษณะที่ก้าวหน้า” อีกทั้งยังได้เชิดชูอุดมการณ์ความเป็นแม่ให้ปรากฏชัดในผู้หญิงทุกชนชั้นในฐานะนโยบายพัฒนาสังคมของประเทศ โดยการเสนอว่า ผู้หญิงคือแม่พิมพ์ของชาติ คือแม่พิมพ์ของลูก ถ้าแม่ดีลูกก็จะดี ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการช่วยสร้างชาติ (มาตี, 2552, น. 50) ด้วยเหตุนี้ว่าทกรรมทางเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนวิวิธภาษาจึงได้รับอิทธิพลจากนโยบายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอันมาก โดยว่าทกรรมบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะภรรยาและแม่จึงปรากฏอยู่มากที่สุดในหนังสือเรียนวิวิธภาษา นอกจากนี้วัฒนธรรมหนึ่งที่ถูกยกระดับมาเชิดชูและให้ความสำคัญในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงครามก็คือ วัฒนธรรมครอบครัวแบบอุดมคติที่เป็น “ผัวเดียวเมียเดียว” ซึ่งรัฐสมัยใหม่ในช่วงของจอมพล ป. พิจารณาแล้วว่าครอบครัวเป็นสมุฐานของชาติ จึงได้กำหนดวัฒนธรรมนี้ขึ้นเพื่อให้ครอบครัวทั้งหลายรับเอาไปปฏิบัติ (สุรเชษฐ์, 2557, น. 83) ดังนั้นภาพครอบครัวในอุดมคติที่มีพ่อ แม่ ลูก อาศัยอย่างอบอุ่น โดยพ่อทำงานนอกบ้าน แม่ทำงานในบ้าน ลูกมีหน้าที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และถูกถ่ายทอด ผลิตผ่านหนังสือเรียนวิวิธภาษาเช่นกัน จะเห็นได้ว่าภาพของครอบครัวอุดมคติแบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ที่ถูกกำหนดขึ้นอย่างจริงจังเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดบทบาท หน้าที่ และระเบียบความสัมพันธ์ทางเพศสภาพในพื้นที่ครอบครัวด้วย

สำหรับภาพเหมารวมด้านเพศสภาพ (Gender Stereotypes) ของผู้หญิงและผู้ชาย มีลักษณะเป็นข้อตรงข้ามเช่นเดียวกับบทบาทและพื้นที่ โดยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดแบบปิตาธิปไตยที่มีผู้ชายมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหนือผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีภาพในเชิงลบ (Negative) และต้องอยู่ภายใต้การควบคุมจากสังคมมากกว่าผู้ชาย ซึ่งจะเห็นได้จากเนื้อความในเชิงสั่งสอนต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน ทั้งการแต่งกาย มารยาทในการพูด พฤติกรรมที่แสดงออก เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มาจากวาทกรรมที่ว่า “รักนวลสงวนตัว” และ “เรียบร้อย น่ารัก” อันได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดยุควิกตอเรียน ซึ่งหลอมรวมเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

มาช้านาน ผู้หญิงที่เป็นไปตามบรรทัดฐานดังกล่าวของสังคมจะได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้หญิงดี” ในขณะที่ผู้หญิงซึ่งไม่อยู่ในกรอบบรรทัดฐานของสังคมก็จะถูกประเมินว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” ซึ่งส่งต่อมาที่การผลิตซ้ำวาทกรรมภาพอุดมคติ (Ideal Images) ของผู้หญิง รวมถึงผู้ชายที่สังคมคาดหวังผ่านหนังสือเรียน ส่วนในแง่ของวาทกรรมเพศวิถี (Sexuality) ของผู้หญิงและผู้ชาย ในหนังสือเรียน วิชาภาษานำเสนอเพียงวาทกรรมความรักชาติเท่านั้น โดยตอกย้ำนโยบายการสร้างชาติของจอมพล ป. ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการควบคุมเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ ส่งผลต่อความมั่นคงของชาติต่อไป ส่วนในแง่การแสดงออกด้านความต้องการทางเพศ (Sexual Desire) ของผู้หญิงและผู้ชายถูกนำเสนอว่าต้องอยู่ภายใต้การควบคุม เพื่อเป็นการป้องกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

การผลิตซ้ำวาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถี โดยหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

ท่ามกลางกระแสยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งความพยายามต่อสู้กับโครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตยเพื่อให้สิทธิของผู้หญิงทัดเทียมกับผู้ชายเกิดผลสัมฤทธิ์มากขึ้น ตัวอย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงกฎหมายอย่างพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งคุ้มครองภรรยาที่ถูกสามีใช้ความรุนแรง และพระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. 2548 ซึ่งให้สิทธิในการเลือกใช้นามสกุล หรือพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเลือกใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ภายหลังจากจดทะเบียนสมรสแล้ว รวมถึงค่านิยมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีที่เปิดกว้างมากขึ้น ทำให้ชุดวาทกรรมดั้งเดิมแบบแนวคิดปิตาธิปไตยหรือแนวคิดยวึกตอเรียนที่ผู้ชายกดขี่หรือใช้อำนาจเหนือผู้หญิง ดูเหมือนจะกลายเป็นชุดวาทกรรมล้าหลังที่มีกระแสต่อต้านจากคนในสังคมบางส่วน แต่ชุดวาทกรรมดังกล่าวยังคงถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ด้วยการถ่ายทอดผ่านองค์ความรู้โดยสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ดังที่ มาตี ลิมสกุล

ระบุถึงผลการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์แนวคิดเพศภาวะในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” (2552, น. 4) ว่า

ภายใต้กระแสความทันสมัยและความเป็นตะวันตก ทำให้รูปแบบการจัดการเรียนในปัจจุบัน ไม่บ่งชี้ถึงการรับใช้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่อย่างในอดีต ด้วยการเรียนภายใต้หลักสูตรและวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมในการเรียนรู้ที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกันสำหรับทั้ง 2 เพศ แต่ผลการศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะหลายเรื่อง (นิศา ชูโต และคณะ, 2538, น. 1-3; จอมญาดา ชื่นประจักษ์กุล, 2548, น. 151-154; สรัญญา เอกธรรมสุทธิ, 2549, น. 186-190) ชี้ชัดให้เห็นการดำรงอยู่ การผลิตซ้ำและการสืบทอดอุดมการณ์ดังกล่าวอย่างแยบยล แล้วครอบงำอัตลักษณ์และการให้ความหมายของอุดมการณ์ความเป็นหญิงที่ด้อยกว่า มีสถานะต่ำกว่าอุดมการณ์ความเป็นชายในสังคม ด้วยการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นทับซ้อน ผ่านระบบความเชื่อ บรรทัดฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม โดยมี “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (Socialization) เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตซ้ำ ทางอำนาจและผลประโยชน์ให้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคม ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ (ทางตรง) และไม่เป็นทางการ (ทางอ้อม) โดยมีตัวแทนของสังคมทำหน้าที่ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน

เมื่อวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดของฟูโกต์เกี่ยวกับองค์ประธาน (Subject) อำนาจ (power) และภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Discursive practices) ที่ว่ามนุษย์ในฐานะเป็น subject โดยเนื้อแท้แล้วไม่ได้มีเสรีภาพ แต่ถูกห้อมล้อมไปด้วยแรงบีบที่กำหนดจากสังคมทุกๆ ด้าน ความคิดเรื่อง subject เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น (social construction) โดยผ่านวาทกรรมทางสังคม (social discourses) [ภาษา ความคิด การแสดงแทนด้วยสัญลักษณ์] ซึ่งจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับ subject ในสนามของความสัมพันธ์ทางอำนาจ (power

relations) และภายในปริณิพจน์ของปฏิบัติการ (practices) (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548, น. 73)

การผลิตซ้ำชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่มีแนวคิดแบบปิตาธิปไตยและแนวคิดยุควิคตอเรียนที่วัฒนธรรมไทยรับมาปฏิบัติอย่างเข้มข้น จึงดูเหมือนจะมีผลในภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมน้อยลง กล่าวคือ คนในสังคมไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ซึ่งเกิดมาในช่วงที่วาทกรรมยุคโลกาภิวัตน์มีอำนาจ ไม่ได้คล้อยตามหรือถูกก่อรูปความเป็นตัวตนตามชุดวาทกรรมดั้งเดิมนั้นเสียทั้งหมด เนื่องมาจากในเวลานี้อำนาจของวาทกรรมยุคโลกาภิวัตน์มีมากกว่า คนในสังคมไทยจึงมีแนวโน้มที่จะคัดค้านชุดวาทกรรมดั้งเดิมแบบที่ผู้ชายกดขี่หรือใช้อำนาจเหนือผู้หญิงซึ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนในวรรณคดี อย่างไรก็ตามเครื่องมือในการผลิตซ้ำชุดวาทกรรมหรืออุดมการณ์รัฐอย่างหนังสือเรียนวิวิธภาษาถูกผลิตออกมาเมื่อ พ.ศ. 2551 โดยใช้บทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ซึ่งมีโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครที่มีความทันสมัย น่าจะมีผลในภาคปฏิบัติการมากกว่าหนังสือเรียนชุดอื่นๆ ซึ่งถ่ายทอดชุดวาทกรรมดั้งเดิมอย่างเข้มข้นผ่านวรรณคดีไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการสร้างโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครให้มีความทันสมัย เห็นได้จากการที่ผู้ใหญ่ (ในฐานะสังคม) พยายามทำความเข้าใจลักษณะของวัยรุ่นมากขึ้น เช่น การที่พ่อแม่อนุญาตให้ลูกไปเที่ยวคอนเสิร์ต หรือการที่แม่และครูเข้าใจสภาวะอารมณ์ฉุนเฉียวของลูกและลูกศิษย์ซึ่งแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่ใช้อารมณ์รุนแรง แม้ว่าจะยังคงแฝงฝังอยู่ในกรอบของชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่อยู่ภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตยที่ถูกก่อรูปเป็นวาทกรรมซึ่งชื่อว่า “วัฒนธรรมไทยที่ดีงาม” ส่งผลให้นักเรียนหรือผู้อ่านหนังสือเรียนวิวิธภาษาไม่เกิดความคิด “ต่อต้าน” แต่ “ยอมรับ” ชุดวาทกรรมเหล่านั้นโดยดูชฎีด้วยเหตุที่มีความทันสมัยและดูสมเหตุสมผลกับโลกแห่งความจริงในสังคม หากแต่แท้จริงแล้วนักเรียนหรือผู้อ่านกำลังถูกชุดวาทกรรมที่มาในรูปแบบของ “ความรู้” หลอหลอมและทำให้ตกอยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมแล้ว สอดคล้องกับที่ เชษฐา พวงหัตถ์ (2548, น. 83) ได้กล่าวถึงแนวคิดของฟูโกต์เกี่ยวกับความ

พึ่งพิงกันระหว่างอำนาจและความรู้ไว้ว่า

...ความเชื่อมโยงกันระหว่างอำนาจ (power) และความรู้ (knowledge) ปรากฏให้เห็นในลักษณะของการสร้างความสามารถและกิจกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ให้กับปัจเจกบุคคล ร่างกายที่ถูกทำให้เชื่อหรืออยู่ในโอวาทซึ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยการสร้างวินัยในชีวิตประจำวันหรือปฏิบัติการเรื่องเพศที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ (normalized) รวมถึงอัตลักษณ์ที่ถูกผลิตโดยผ่านวาทกรรมใหม่ๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศล้วนแสดงให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการใช้อำนาจ อำนาจสมัยใหม่ไม่ได้ปฏิบัติการโดยผ่านการบังคับหรือการจำกัดความสามารถและกิจกรรมที่มีอยู่ แต่โดยผ่านการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ ความรู้และปฏิบัติการ ในแง่นี้เห็นได้ว่าความรู้ในรูปของวาทกรรมมีลักษณะของการปฏิบัติในแง่ของผลกระทบ ดังนั้นจึงเรียกควบคู่กันไปว่า “วาทกรรม/ปฏิบัติการ” วาทกรรมในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นไม่เพียงแต่ในตัวบทที่เป็นงานเขียนเท่านั้น แต่ยังปรากฏให้เห็นในปฏิบัติการของสถาบันและขององค์กรด้วย

ดังนั้นการสร้างโครงเรื่อง ฉาก และกระบวนทัศน์ของตัวละครในบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ในหนังสือเรียนวิวิธภาษาให้มีความทันสมัยนั้นจึงเป็นการช่วงชิงอำนาจทางวาทกรรมให้ยังคงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งทำให้ชุดวาทกรรมที่แฝงฝังอยู่ในบทประพันธ์มีความสมเหตุสมผล เข้ากับความเป็นจริงในสังคมขณะนี้ และเป็นที่ยอมรับของนักเรียน เพื่อผลิตซ้ำชุดวาทกรรมดั้งเดิมที่เป็นอุดมการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการในฐานะสถาบันรัฐซึ่งมีเป้าหมายคงรูปวัฒนธรรมไทยไว้อย่างเข้มข้น ซึ่งวัฒนธรรมหรือค่านิยมไทยนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดปิตาธิปไตย แนวคิดวิกตอเรียน และแนวคิด นโยบาย สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นเอง

บทสรุป

แม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่ว่าทหกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือเรียนก็ยังอยู่ในกรอบจารีตไทยซึ่งประกอบสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตย และแนวคิดยุควิกตอเรียนซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิง ในขณะที่หญิงถูกควบคุมเพศสภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย ส่วนบทบาททางเพศสภาพและภาพอุดมคติที่สังคมคาดหวัง พบว่าหญิงต้องเป็นกุลสตรี ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นปลูกฝังวาทกรรมนี้แก่พลเมืองไทยโดยผ่านการสร้างและเชิดชูวัฒนธรรมไทยแบบรัฐนิยม นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิธิภาษายังปรากฏวาทกรรมเพศวิถีแบบต่างเพศ (Heterosexuality) เท่านั้น แต่ปิดกั้นเพศวิถีแบบเพศเดียวกัน (Homosexuality) รวมทั้งเบี่ยงเบนวาทกรรมเรื่องความรักเป็นเพียงเรื่องของความรักชาติเท่านั้น ส่วนความปรารถนาหรือความสัมพันธ์ทางเพศไม่ถูกนำเสนอในหนังสือเรียนวิธิภาษาให้นักเรียนเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์ตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งไม่ประสงค์ให้นักเรียนมีความรักหรือความสัมพันธ์ทางเพศก่อนวัยอันควรนั่นเอง

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. (2544). *คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย*, เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *รายงานการศึกษาคุณลักษณะเด็กไทยที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ก). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556ข). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- คำ ผกา. (2554). วันทองเลือกผัว. ใน ปกป้อง จันวิทย์ (บรรณาธิการ), *October 11: Sex Issue* (น. 234-244). กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). *โครงสร้าง-ผู้กระทำกร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิตา ชูโต. (2538). *รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบการเรียนรู้เชิงถ่ายถอดค่านิยม เกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม.

- มฤดี ลาพิมล. (2551). รักนวลสงวนตัว. ใน พิมพวัลย์ บุญมงคล (บรรณาธิการ), *ภาษาเพศในสังคมไทย: อำนาจ ลัทธิ และสุขภาวะทางเพศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มฤดี ลาพิมล, พิมพวัลย์ บุญมงคล, ศรีนยา สิงห์ทองวรรณ, อุไรรัตน์ หน้าใหญ่, และ รณภูมิ สามัคคีคารมย์. (2551). *วาทกรรมเรื่องเพศในหลักสูตรเพศศึกษาแนวใหม่: มุมมอง การต่อรอง และการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความเข้าใจเพื่อสุขภาพผู้หญิง.
- วิลาสินี พิพิธกุล และ กิตติ กันภัย. (2546). *เพศและการสื่อสารในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บทความวารสาร

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (สิงหาคม 2534). ชาติไทย และเมืองไทย ในแบบเรียนประถมศึกษา. *ศิลปวัฒนธรรม*, 12(10), 142-164.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และการจิตสำนึก. *ศิลปวัฒนธรรม (ฉบับพิเศษ)*, 84-87.
- วรารณณ์ แชมสนิท. (2551). หลากหลายคือความเป็นธรรม: Politics of Recognition กับการเคลื่อนไหวเรื่องเพศวิถีในสังคมไทย. *วารสารจุดยืน: Stance วารสารสตรีนิยมไทย*, 2, 75-113.

วิทยานิพนธ์

- นันทิรา ขำภิบาล. (2530). นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาประวัติศาสตร์.
- ปราบดา ประภาสิริ. (2548). *เสียงเงิบของแม่ผู้ติดเชื้อเอชไอวี: อำนาจ การต่อรอง และการขัดขืน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, สาขาสตรีศึกษา.

มาตี ลิมสกุล. (2552). *การวิเคราะห์แนวคิดเพศภาวะในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาการบริหารสังคม.

เอกสารประกอบการประชุม

สรณัฐ ไตลังคะ. (สิงหาคม 2554). *เพศวิถีและอารมณ์ปรารถนาในนวนิยายเรื่อง เราลิตี ของ ร. จันทะพิมพะ*.

ใน นัทนัย ประสานนาม (บรรณาธิการ), *มนุษยศาสตร์ในทศวรรษใหม่: พลวัตแห่งองค์ความรู้กับพหุลักษณะทางวัฒนธรรม: การประชุมวิชาการระดับชาติในโอกาสครบรอบ 30 ปี แห่งการสถาปนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18-19 สิงหาคม 2554*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สาธารณะ รัฐ เช็กซ์ เพศวิถียุค “นายกฯ หญิง”. (31 พฤษภาคม 2556). ข่าวสดออนไลน์. สืบค้นจาก http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNMk9Ua3pOamN6T1E9PQ==

เอกสารอื่น ๆ

จิรณัทย์ วิมุตติสุข. (29 กรกฎาคม 2548). ชุนแผน: พระเอกในอุดมคติ ดิจริงหรือ?. ใน *ลายไทยฉบับพิเศษวันภาษาไทยแห่งชาติ* [จุลสาร]. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Books and Book Articles

- Adams, M. L. (1997). *The trouble with normal: Postwar youth and the making of heterosexuality*. Totonto: University of Toronto Press.
- Blair, T. E. (Ed.). (2007). *A Glossary of terms in gender and sexualities* (2nd ed.). Nakhon Pathom: Mahidol University, Faculty of Social Sciences and Humanities, The Southeast Asian Consortium on Gender, Sexuality and Health.
- Foucault, M. (1990). *The history of sexuality, volume I: An introduction* (R. Hurley, Trans.). New York: Vintage.
- Heilbrun, A. B. (1981). *Human sex-role behavior*. New York: Pergamon Press.

Electronic Media

- Holt, J. (2005, May). The ideal woman. Retrieved from <http://www.csustan.edu/sites/default/files/honors/documents/journals/soundings/Holt.pdf>

